

Mokslo Lietuva

DAR VIENAS ŽINGSNIS Į AUKŠTŲJŲ
TECHNOLOGIJŲ ATEITĮ

■ 4–5, 14 p.

KEISTI LIETUVOS
MOKSLO PARADOKSAI

■ 2–3 p.

8–9, 12 p. Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms

■ 15 p. Historius – lituanistinių mokslo tyrimų ir paveldo infrastruktūrų tinklas

Nr. 1 (445)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Gedimino Žemlėko nuotrauka

*Gerų ir idėjų kupinų
Naujųjų metų!*

Futuristinis Lietuvos etnokosmologijos muziejaus vaizdas snieguotą žiemą

Iš čia į žvaigždes žemės rūpesčiai veda

Kasdienų rūpesčių ir sumaiščių kamuojamas čia pasijunti kitaip, patekęs į neatrastą žemę. Gyvenimo smulkmenoms nelieta vietos, nebent pats būtum prie tų smulkmenų taip prisirišęs, susigyvenęs, kad be jų neįsivaizduotum gyvenimo, duoto tik kartą ir labai ribotam laiko tarpšniui. Čia susimąstai apie prasmes, kurios ir išskiria žmogų iš visų kitų gyvų žemės padarų ir būtybių. Savaimė lyg ir suprantami dalykai čia iš naujo kelia klausimus, nuo kurių jautiesi atpratęs.

Kur yra toji lietuviška Šambala, į kurią dar netraukia gyvenimo prasmės ieškotojai, kaip kad į paslaptingąją Tibeto vietą? Ta fenomenali vieta

turi tikslią geografinę apibrėžtį: 12 kilometrų nuo Molėtų Kaldinių kalvų link, kur 200 metrų virš jūros lygio įsikūręs stūkso Lietuvos etnokosmologijos muziejaus bokštai ir netoliese ilsisi tarsi iš kitų pasaulių atskridusi slaptinga lėkštė. Šioje vietoje nuostabu bet kuriuo metų laiku, o sniego dosnią žiemą – tiesiog fantastiška. Bėlika tik gailėtis dėl Molėtų plentų švilpiančių automobilių keleivių, kurie skuba, bet suranda laiko įvairiems niekam, o Etnokosmologijos muziejaus taip lig šiol ir nėra aplankę. Kur dar gali pajusti tokį gilų mūsų baltiškos tautos ryšį su Dangaus pasauliu, šiaupybės ir anapusybes sąsajas, kurių prasmin-

gumo paieškos žmogų ir padarė protaujančia būtybe, susimąstančia ne tik apie kasdienes, bet ir būties dalykus. Būtybė ir būtis – juk kažką turėtų reikšti ta pati žodžių šaknis.

Gruodžio 17 d. paminėtas Lietuvos etnokosmologijos muziejaus 20-metis – sukaktis, kurią jau yra prasmės minėti. Galima įvertinti rezultatą, kuris įprasminas išpūdingoje architektūroje, kruopščiai atrinktuose muziejaus eksponatuose ir keičiamų parodų meno kūriniuose. Viena nepaneigia kito, nes rišamoji grandis – žmogaus, tautos ir žmonijos ryšys su kosminiu pasauliu. Nuostabiausia tai, kad toks muziejus – vienintelis

pasaulyje, įkurtas ir veikia Lietuvoje – šalyje, kuri vis dar ieško savo tapatumo ir kur pešamasi dėl smulkmenų. Galbūt galvas laužantiems Lietuvos įvaizdžio kūrėjams praverstų čionai atvažiuoti ir savaitėlę pagyventi, išjauti į vietos architektūrą ir eksponatų magiją, pajusti Žemės ir Dangaus harmoniją – gal meteorų švystels ir Lietuvos įvaizdžio idėja, apjungianti modernybę ir tradiciją. Čia galima rasti daug atsakymų, tik reikia teisingai formuluoti klausimus.

Visai galimas dalykas, kad ši vieta šalia Kulionių piliakalnio ir Želvos ežero – tai erdvė,

■ Nukelta į 7 p.

SUKAKTIS

Keisti Lietuvos mokslo paradoksai (2)

Pradžia 2010 m. Nr. 20

Iškiliam Lietuvos fizikui, kieto kūno plazmos ir puslaidininkų fizikos mokyklos Lietuvoje kūrėjui, mokslo, visuomenės ir politiniam veikėjui, Lietuvos mokslų akademijos nariui prof. Jurui POŽELAI gruodžio 5 dieną sukako 85-eri. Ši sukaktis paties J. Poželos pageidavimu buvo pažymėta be didesnių iškilmių, tik siaurame bendraminčių būryje Lietuvos mokslų akademijos Matematikos, fizikos ir chemijos mokslų skyriuje. Vis dėlto ir į šį kuklų paminėjimą atėjo norintys pasveikinti sukaktuvininką.

Jurui Poželai buvo perduotas LR Seimo Pirmininkės Irenos Degutienės sveikinimas, pasveikinti atėjo Seimo Pirmininko pavaduotojas Česlovas Juršėnas, taip pat buvo perduoti LSDP pirmininko Algirdo Butkevičiaus, Švietimo ir mokslo ministro Gintaro Steponavičiaus sveikinimai. Žodį tarė Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. Valdemaras Razumas, sukaktuvininkui įteikęs Padėkos raštą. Atėjo pasveikinti Vilniaus vicemeras Romas Adomavičius, Vilniaus universiteto atstovai ir šio universiteto fizikai, Fizinių ir technologijos mokslų centro direktorius Vidmantas Remeikis ir kiti akademinės bendruomenės nariai. Jurą Poželą kaip savo garbės pilietį pasveikino Pakruojo rajono meras Saulius Gegieckas. Sveikinimus atsiuntė Nobelio premijos laureatas Žoresas Alferovas, ilgametis Ukrainos mokslų akademijos prezidentas Borisas Patonas ir kiti žymūs mokslininkai. Taip pat pasveikino

Juras Požela.

Galim suprasti tas didžiules kompanijas, kad ir vaistų gamybos, kurios įsitvirtinusios tam tikruose pasaulinės rinkos segmentuose ir turi atlaikyti milžinišką konkurenciją. Jos gauna didžiulį pelną ir daro viską, kad jų produkcijos iš rinkos neišstumtų kitos nesnaudžiančios kompanijos. Reikia labai gerai orientuotis, kokios yra pasaulinės tos krypties tyrinėjimų tendencijos, ir laiku reaguoti. Vyksta įdomūs dalykai. Stengiamasi pritraukti perspektyvių tyrinėtojų grupes, ne paslaptis, kad kartais siekiama pristabdyti kitų naujų vaistų veržimąsi į rinką norint išlaikyti savo produkcijos autoritetą. Kartais nefinansuojamas, net blokuojamas naujų idėjų įgyvendinimas dirbtinai sudarant palankesnes sąlygas jau išsivintai ir pelną duodančiai gamybai. Konkurentai nepageidaujami, o jei atsiranda, stengiamasi juos prisijungti, dar geriau, jei išvis neatsirastų.

Jubiliatui fizikui akad. Jurui Poželai sukako 85-eri

nemažai ir neigiamų. Rinkos dėsniai naudojami pinigų darymui, bet turėtų tarnauti ir kultūrai. Prisiminkime, ką kalba ir rašo mūsų meno, muzikos autoritetai: jeigu gabų, talentingą jaunuolį mokysime ne kvalifikuotai, o po to nemokėsime jo kūrybos vertinti, už ją mokėsime grašius, tai meniška asmenybė niekada ir neatsiskleis,

ML. Bet būtent nekokybiška popmuzikos atmaina – popsas, kur nėra jokio meniškumo, kur yra meno butaforija, kuriai rūpi pinigai, o ne žmogus, kaip tik kuo geriausiai gyvena dėl rinkos.

J. Požela. Popsas – tai priemonė daugiau užsidirbti, bet ne pagal tai juk turi būti vertinamas muzikos meniškumas. Lietuvoje atsigauja klasikinė muzika ir opera, kuri dar visai neseniai buvo išstumta į meno paraštes.

Emigravimas – jaunimo pasipriešinimo forma

ML. Galbūt tokio atsigavimo požymių įžvelgiate Lietuvos moksle?

J. Požela. Panašių dalykų į popsą galima įžvelgti ir moksle: vertinamas toks mokslinis darbas, kuris neša pinigų. Tačiau ne tai yra mokslo tikroji svarba ir prasmė.

ML. Kaip mokslininkas tokioms merkantilinėms mokslo vertinimo tendencijoms gali pasipriešinti? Juk prieš vėją nepapūsi, sistemai nepasipriešinsi.

J. Požela. Jaunimas priešinasi išvykdamas į kitas šalis, kur suprantama mokslo vertė ir kur jis reikalingas. Europos šalyse jau suprasta, kad fundamentiniuose moksluose stipriai atsiliekama jau ne tik nuo JAV, bet ir nuo kai kurių kitų sparčiai progresuojančių šalių.

Manau, kad didelė Lietuvos mokslo problema – ekspertai. Jie samdomi ir labai gerai apmokami, manau, kad kartais daugiau negu už savo projektus prašo kai kurie mokslininkai. Būtų labai įdomu sužinoti, kiek visokiems ekspertizėms, ekspertavimams ir ekspertams sumokama pinigų – ar nebus daugiau kaip pačiam mokslui? Rinkos sąlygomis ekspertas taip pat dirba už pinigų, ar tai būtų mokslo ar architektūros, dizaino projektas. Ekspertų reikalaujama, kad jie siūlytų, kaip sumažinti atskiriems projektams skiriamą finansavimą. Vargu ar tai galima pavadinti nepriklausoma ir objektyvia ekspertize – štai ką noriu pasakyti.

ML. Labai dažnai girdžiu, kad užsienio mokslininkai ir be pinigų sutiktų pa-

daryti ekspertizę – vien iš meilės mokslui ir noro padėti Lietuvai.

J. Požela. Jeigu taip yra, tai kodėl tiems ekspertams mokami tokie dideli pinigai? Europos Sąjungoje apskritai labai palaikoma ekspertų institucija, kuri labai brangiai atsieina. Lietuvoje viena iš blogybių – pernelyg didelės lėšos skiriamos mokslo organizavimui, įvairiausioms struktūroms ir prielipams, kurie neturi nieko bendro su pačiu mokslu. Laimi biurokratinis valdymo aparatas, valdininkija. Puslaidininkų fizikos institute visiems darbuotojams praėjusiais metais 30 proc. buvo sumažintas darbo užmokestis, bet to nepakako, nes atsidūrus Fizinių ir technologijos mokslų centro sudėtyje institutui 2011 m. bus dar mažinamas finansavimas. Tokių dalykų niekur daugiau nėra, jokioje kitoje šalyje, bent jau aš to nežinau. Tvirtinama, kad nėra pinigų valstybės biudžete, bet tiek pinigų, kiek reikia normaliam mūsų centro gyvavimui ir darbui, tikrai net ir labai ieškoti nereiktų. Žinoma, jeigu būtų noro mūsų mokslą finansuoti.

Prioritetas asmenybei, o ne institucijai

ML. Iš televizorių ekranų kalbančios galvos nuolat aiškina, kad visa tai bus skirta mokslui, kad tokio finansavimo Lietuvos mokslo istorijoje dar nebūta. Tai kur keliauja tos milijardinės ES Struktūrinių fondų lėšos?

J. Požela. Mano manymu, tai gerokai neskaidrus dalykas. Apskritai, slėniai mokslo ir verslo bendradarbiavimui skatinti yra geras kelias, bet Lietuvoje dar tinkamai nepanaudotas. Akivaizdu, kad mūsų Fizinių ir technologijos mokslų centras turėtų būti prie slėnio (arba kuris nors slėnis prie centro), bet mažinti finansavimą tuo metu, kai mokslui skiriami milijardai – tai sveiku protu visiškai nesuvokiama. Kodėl mokslo institutas ar centras negali gauti lėšų iš slėnių programos? Kodėl reikia kurti neaiškius, visiškai naujus darinius, leidžiant nunykti seniems ir gerai veikusiems?

Ludijos Einuntavičienės nuotrauka

Jubiliatui akad. Jurui Poželai Rusijos Federacijos ambasadorius V. Čchikvadze perduoda Rusijos Federacijos prezidento Dmitrijaus Medvedevo sveikinimo telegramą; sėdi Lietuvos MA prezidentas V. Razumas, jubilato žmona Rima Poželienė, LR Seimo pirmininko pavaduotojas Č. Juršėnas

Rusijos Federacijos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Vladimiras Čchikvadzė, kuris perskaitė Rusijos Federacijos prezidento Dmitrijaus Medvedevo telegramą – J. Požela buvo sveikinamas kaip Rusijos mokslų akademijos akademikas.

Iš pokalbio su profesoriumi tęsinio įsitikinsime, kad jam rūpi toli gražu ne vien fizika ir mokslas, bet gerokai platesnio spektro gyvenimo spalvos.

Apie konkurenciją

Mokslo Lietuva. Konkurencija versle ir konkurencija moksle – ar tiktytų dėti lygybės ženklą?

ML. Vaistai primena pasaulį valdančių naftą: naftos produktai užtikrina pramonės, energetikos, viso mechaninio pasaulio gyvybingumą, o vaistai – žmonių kaip dalies organinio pasaulio gyvybines funkcijas. Ko gero, pasaulinės naftos kompanijos veikia pagal panašią logiką kaip ir vaistų gamybos kompanijos.

J. Požela. Galioja tie patys rinkos dėsniai, ta pati mąstymo logika. Rinkos ekonomika formuoja rinkos kultūrą.

ML. Jūsų lūpose sąvokos „rinka“, „rinkos kultūra“ įgauna kiek ironišką atspalvį.

J. Požela. Yra teigiamų rinkos ekonomikos veikimo pavyzdžių, bet

netaps Lietuvos pasididžiavimu. Net ir mažiausią talentą reikia pastebėti, puoselėti ir padėti jam atsiskleisti. Jeigu pedagogas mokys neteisingai groti, pats bodėsis savo pamokomis, tai tas talentas niekada neatsiskleis. Jeigu bus galvojama tik apie materialią naudą, pinigų, tai kam rūpės vargti su vienu, galbūt ir talentingu vaiku ar jaunuoliu, jeigu per tą patį laiką galima mokinti kelis mokinius. Tai kas, kad netalentingi ar vidutinių gabumų, bet mažiau vargo ir galima daugiau uždirbti. Daugeliui žmonių aiškėja, ką kultūroje reiškia rinką, ir pačias sąvokas „rinka“ ir „kultūra“ lyg ir vengiama sieti.

Man atrodo, kad ES struktūrinių fondų lėšos paprasčiausiai nebus įsisavintos ir grįš į Briuselį. Jei bus panaudotos, tai visokioms ekspertizėms, neaiškioms mokslo organizavimo institucijoms, bet ne moksliniams tyrimams. Pati slėnių organizavimo forma – tai mums nauja mokslo organizavimo struktūra, nuo kurios kūrimo ir pradeda.

ML. Nuo ko Jūs siūlytumėte pradėti, jei vadovautumėte visai šiai pertvarkai?

J. Požela. Pradėčiau nuo konkrečių mokslininkų, asmenybių, o ne mokslo darinių. Reikia finansuoti mokslininkus, o prie jų prisijungs ir tai tyrimų veiklai būtini dariniai. Visa bėda, kad mes pradėdame iš kito galo: mokslui lėšos lyg ir skiriamos, didžiulės lėšos skiria ES, bet paties mokslo tie pinigai nepasiekia. Keistas paradoksas.

ES, skirdama struktūrinių fondų lėšas Lietuvos mokslui, iškelia įvairių sąlygų. Pavyzdžiui, vienais metais leido pirkti naujos aparatūros, darbo priemonių – taip ES palaiko ir savo pačios gamintojus, tos aparatūros kūrėjus, mokslo pramonę. Tačiau su aparatūra reikia kažkam dirbti, ją produktyviai naudoti, o tų mokslininkų, kurie išmano, galėtų su aparatūra dirbti, atsisakoma, jie atleidžiami kaip nereikalingi. Tai kaip mes galėsime tuos ES pinigus paimti – pasidėsime tušiuose kabinetuose ir grožėsime? Juk nebus kam tas lėšas panaudoti. Manau, kad tai didžiausia mūsų klaida, kuri akivaizdžiai bado akis dabartinėje mokslo organizavimo veikloje.

Mokslo politikos verpetai

ML. Nuo ko priklauso mokslo politika? Nuo ministerijos, Mokslo tarybos, o gal nuo kitų paslaptinių jėgų?

J. Požela. Iš tiesų prikurtas daug institucijų ir darinių, kuriems reiktų mokslo politiką formuoti ir ją įgyvendinti: LR Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos mokslo taryba, Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūra bei nemažai kitų biurokratinių (nemokslinių!) institucijų. Labai aktyvūs yra universitetai. Kiekvienas universitetas antklodę, t. y. biudžeto pinigus, stengiasi tempti į savo pusę. Vilniaus universitetas prisijungė ir kai kuriuos mokslo institutus, gal prisijungs ir koki universitetą. Manau, kad dabartinis kelias, kuriuo einama, trukdo akademinio mokslo plėtrai šalyje, taip pat stabdo mokslą ir kituose universitetuose.

ML. Gal būsimejame mokslo modelyje išvis neliks vietos bent jau mokslo institutams, o ateiityje vietos neliks ir mokslo centrams?

J. Požela. Visame pasaulyje tokie mokslo dariniai, dirbantys pagal konkrečias mokslo programas, egzistuoja ir turi egzistuoti. Pasaulis labai suinteresuotas finansuoti įvairias mokslo programas ir tą daro. Tokama kūrimo darbai – grynai akademinio mokslo kūrimo pavyzdys. Karadačio (Cadache) vietovėje Pietų Prancūzijoje nuo 2005 m. gyvenamas branduolių sąlajos Eksperimentinis termobranduolinės sintezės reaktoriaus projektas (ITER). Tai didžiausias pasaulyje energetikos tyrimų projektas, kuriam skiriamos milijardinės lėšos. Taip pat nanoelektronikos centrai, kurie įkurti ir naujai kuriami įvairiose šalyse. Europoje įkurta nauja nanoelektronikos mokslinių centrų organizacija. JAV veikia apie šimtas, gal ir daugiau panašių mokslinių organizacijų.

Visa tai ir yra akademinio mokslo pavyzdžiai, neturintys nieko bendro su švietimu, bet pasaulyje egzistuojantys. Mokslą kuria ir plėtoja ne vien universitetai, bet ir kiti mokslo dariniai –

ПРЕЗИДЕНТ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Gedimino pr.3, LT-01103 Vilnius Lithuania
Lithuanian Academy of Sciences
Академику РАН Ю.К.ПОЖЕЛЕ

Уважаемый Юрас Карлович!

Примите мои поздравления с 85-летием и наилучшие пожелания. В России и многих других странах Вас знают как талантливого учёного – одного из крупнейших специалистов в области физики полупроводников и в электронике. Вы стояли у истоков создания целого ряда научных школ, а результаты Ваших исследований с успехом применяются на практике – в том числе, в приборостроении. Глубокого уважения заслуживает Ваш вклад в сохранение и развитие научно-образовательного диалога между Россией и Литвой. Желаю Вам здоровья, благополучия и всего самого доброго.

 Д.Медведев

Rusijos federacijos prezidento Dmitrijaus Medvedevo sveikinimo telegrama Jurui Poželai, kurią jis sveikinamas, kaip Rusijos mokslų akademijos akademikas

institutai, mokslo centrai. Nemaža jų dalis yra privatūs, nes iš mokslinės veiklos galima gerai uždirbti.

JAV mokslo centrus jungiančios organizacijos vadovas man atsiuntė laišką. Gal įdomu sužinoti, kad buvęs šios organizacijos vadovas buvo JAV prezidento Bilo Klintono patarėjas mokslo reikalams, kitas direktorius buvo prezidento Džordžo Bušo patarėjas, o dabartinis direktorius, kurio laišką gavau, yra prezidento Barako Obamos patarėjas. Ko gero, jis ir rašė tą B. Obamos kalbą, kurią JAV prezidentas sakė 2009 m. balandžio 27 d., ir kurią mes aptarėme „Mokslo Lietuvoje“ (2009 m. Nr. 17). JAV prezidentas pareiškė, kad laikas keisti įsienėjusias JAV mokslo blogybes: mokslas pernelyg ideologizuotas, persunktas laisvosios rinkos ideologija, o verslo ir mokslo dėsnių juk skiriasi, mokslas neturi susitapatinti su verslu. Toje prezidento Obamos prakalboje išsakyta ir daug kitų labai svarbių minčių, iš kurių bene svarbiausia – fundamentiniai moksliniai tyrimai neturi priklausyti nuo ideologinių, politinių ir partinių jėgų išsidėtymo šalyje.

Skaitydamas kalbą supratau, kad prezidentui B. Obamai pataria labai išmintingi ir giliai mokslo procesus pasaulyje suvokiantys patarėjai.

Ta įnoringa sėkmės paukštė

ML. Nenoriu būti blogu pranašu, bet dabartinė mokslo padėtis Lietuvoje toli gražu nėra pati palankiausia perspektyvoms idėjoms įgyvendinti. Visada truks pinigų, taip pat ir įžvalgių mokslo organizatorių, kurie ne tik pastebėtų, suvoktų perspektyvias idėjas, bet ir būtų suinteresuoti, kad mokslininkai jas įgyvendintų. Gal ir Jūsų terahercinio generatoriaus sukūrimo idėją reiktų siesti ne su mokslo institutais ar centru, bet su

privačiomis institucijomis? Gal pavyktų jas sudominti?

J. Požela. Šiaip ar taip man jau 85-eri ir mėginti imtis labai sudėtingos problemos sprendimo gal ne pats geriausias metas. Man tik nepatogu prieš kitus mokslininkus, kuriuos jau sudominau šia terahercinės spindu-

premią jis grįžo į gimtąją Kaliforniją, įkūrė firmą ir pradėjo gaminti puslaidininkinius įtaisus ir prietaisus. Firma bemač bankrutavo, nes didesnės gaminių paklausos nebuvo.

Išsilakstę jauni V. Šoklio firmos inžinieriai kaimynystėje įkūrė savo firmes ir pradėjo panašią gamybą.

puslaidininkiais. Jeigu sukūrei insuliną ar jo veiksmingą atmainą, tai užsikariauk rinką ir plėtok verslą, o sukūrus kad ir labai perspektyvų terahercinį generatorių, panašaus pelno sunku tikėtis. Tai sritis, kur gali tapti milijardieriumi, bet gali ir nieko negauti. Galima prisiminti tranzistoriaus išradėją Viljamą Šoklį (William Shockley), kuriam kartu su Džonu Bardenu (John Bardeen) ir Viljamu Bratainu (William Bratton) 1956 m. buvo suteikta Nobelio premija. Dabar visa šiuolaikinė elektronika sukurta tranzistorių pagrindu, gal milijonas firmų pasaulyje juos gamina. Tačiau kaip nutiko pačiam V. Šokliui? Gavęs Nobelio

gero, kartais net nepastebime savo stipriųjų savybių. 2010 m. Nobelio premija už fizikos laimėjimus paskirta dviem Rusijoje gimusiems mokslininkams: 51 metų Andrejui Geimui ir 36 metų Konstantinui Novosiolovui. Dabar jie dirba Didžiosios Britanijos universitetuose, o Švedijos karališkoji mokslų akademija šiemis fizikams skyrė prestižinę premiją už „proveržį sukėlusius eksperimentus su dvimate medžiaga grafenu“. Ši medžiaga sudaryta iš viename sluoksnyje išsidėsčiusių anglies atomų. Eksperimentai su grafenu padės sukurti inovatyviai elektronikai tinkamas medžiagas, tikimasi pakeisti silicio pagrindu sukurtus puslaidininkius. Po tranzistoriaus sukūrimo tai bus naujas proveržis elektronikoje, mikroelektronikoje ir kitose srityse.

Mes išsijusę kritikavome Rusijos švietimo sistemą, bet šios sistemos pagrindu buvo išugdyta net 12 fizikų, tapusių Nobelio premijos laureatais. Tai Pavelas Čerenkovas, Ilja Frankas ir Igoris Tamas (1958 m.), Levas Landau (1962 m.), Nikolajus Basovas ir Aleksandras Prochorovas (1964 m.), Piotras Kapica (1978 m.), Žoresas Alferovas (2000), Aleksejus Abrikosovas ir Vitalijus Ginzburgas (2003), Andrejus Geimas ir Konstantinas Novosiolovas (2010).

Baigiamoji 2010 metų Lietuvos MA visuotinio susirinkimo sesija, 2010 m. gruodžio 21 d. Iš dešinės: Vlado Jurgučio premijos laureatas prof. Antanas Tyla, akad. Juras Požela, akad. B. Juodka, akad. Jonas Kubilius, prof. Vytautas Ostaševičius

liuotės problema. Vis žadėjau, kad štai gausime finansavimą ir pabandysime idėją įgyvendinti. Jeigu gautume šioji tokį finansinį palaikymą, per kelerius metus, manau, užduotį atliktume. Būtų sukurti teraherciniai instrumentai, kuriuos būtų galima panaudoti diagnostikos, gydymo bei technikos srityse.

ML. Kalbate apie tam tikrą pradinį idėjos įgyvendinimą, terahercinio generatoriaus sukūrimą? Ne apie tolesnį šios spinduliuotės taikymą praktikoje?

J. Požela. Norint eiti toliau, iniciatyviems žmonėms reikia kurti firmą ir imtis praktinių darbų. Reikia turėti galvoje, kad didelio verslo nepadarysi be didesnio kiekio terahercinių generatorių gamybos, o jų poreikis Lietuvoje nebūtų didelis. Bent jau iš pradžių poreikis būtų ribotas, kaip kad pasaulyje buvo su

Jiems sekėsi geriau, todėl Kalifornijoje susiformavo garsusis Silicio slėnis (Silicon Valley), kuris ligi šiol diktuoja pasauliui naujausių technologijų madas. Tame slėnyje galima rasti ir mūsų Puslaidininkinių fizikos instituto buvusių darbuotojų. Tačiau V. Šokliui iš tranzistorių gamybos uždirbti nepavyko. Bijau, kad toks pat likimas laukia ir pirmųjų terahercinių generatorių kūrėjų – jiems gali grėsti bankrotas.

ML. Juk labai panašiai nutiko ir vienoms pirmųjų lazerius pradėjusioms gaminti firmoms.

J. Požela. Labai daug lazerių gamybos firmų bankrutavo, nors dabar be lazerių sunku įsivaizduoti šiuolaikinį mokslą ir pramonę. Mes dažnai nevertiname to, ką turime

Galima sutikti, kad Rusijos (sovietinė) švietimo sistema nebuvo humanitarinė, turėjo ir kitų trūkumų, bet teikė stiprius fundamentinius mokslo pagrindus. Dabar švietimo sistemą keičiame į humanitarinę, bet ar dėl to bus geriau? Kaip sakydavo mano senas pažįstamas matematikas akademikas V. Arnoldas: „Jeigu žmogus nėra išsprendęs savarankiškai nė vieno matematikos uždavinio, tai jis nė vienoj kitoj srity nieko doro nepadarys“. Galime būti tikri, kad jis ir muziką blogai rašys. Kūrybingą žmogų atskirsi iš to, kad be jausmų jis dar turi ir loginį mąstymą, be kurio šiame gyvenime nieko nebus.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Dar vienas žingsnis į aukštųjų technologijų ateitį

Visorių informacinių technologijų parke dirba poliakalės, greit bus liejami pamatai, o metų pabaigoje jau veiks saulės elementų tyrimų ir eksperimentinės gamybos centras

1. Visoriuose, kur bus gaminami trečios kartos saulės elementai

Gera žinia iš Visorių: ten įsikūrusiame informacinių technologijų parke pradėtas statyti saulės elementų, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės gamybos centras. Į tam skirtą vietą nuleista simbolinė kapsulė su tekstu ir linkėjimais ainiams apie šios toli gražu ne eilinės statybos pradžią – ji žymi aukštųjų technologijų naują žingsnį „Santaros“ slėnio verslui skirtoje teritorijoje. „BOD Group“ kompanijų grupė pradėjo 10 tūkst. m² ploto aukštųjų technologijų tyrimo centro ir gamyklos statybą, iki 2012 metų į šį projektą bus investuota 150 mln. litų, iš jų pusę sudarys 2007–2013 m. Europos Sąjungos Struktūrinių fondų lėšos (pagal balandžio 10 d. sutartį su Ūkio ministerija). Kitą pusę lėšų sudarys „BOD Group“ bendrovių pinigai.

Iškilmingą 2010 m. lapkričio 24-ąją šalia statybos aikštelės, kur visą laiką dirbo poliakalė, iškilo didžiulė palapinė, turėjusi apsaugoti – jei prapliuptyt lietūs – iškilinės dalyvius ir svečius. Taip galėjo atrodyti Vytauto ir Jogailos vadavietės 1410 m. liepos 15-osios ankstyvą rytą prieš prasidedant Žalgirio mūšui – tokia asociacija kėlė palapinė, bent jau žvelgiant iš tolo. Už šį istorinį nuokrypį gal derėtų atsiprašyti, bet 2010-aisiais juk minėtos Žalgirio mūšio 600-osios metinės, tad istorinės asociacijos peršasi pačios.

Vis dėlto aprašomas vyksmas Visoriuose orientuoja ne į praeitį, kokia šlovinga bebūtų, o į ateitį, ir tai esminė to įvykio prasmė. Klojamas pamatas naujoms aukštosios technologijoms Lietuvoje. Įvykio svarba gerai suvokta

ir tai patvirtina svarbiausi dalyviai: Vokietijos Federacinės Respublikos ambasadorius Lietuvoje Hans Peter Annen, Lietuvos ūkio ministras Dainius Kreivys, Europos Parlamento narys prof. Vytautas Landsbergis, tuometinis Vilniaus meras Vilius Navickas, saulės elementų gamyklos ir technologijų tyrimų centrą statančių bendrovių savininkai ir vadovai, „Centrotherm Photovoltaics“ bendrovės iš Vokietijos atstovai.

Pirmiausia vis dėlto reikėtų pristatyti didžiausią viso šio įvykio „kalatininkę“ – diskų gamybos kompanijų grupę „BOD Group“, kuri ir ėmėsi šios statybos. Pasak „BOD Group“ vadovo, bendrovių „Baltic Solar Solutions“ ir „Baltic Solar Energy“ steigėjo Vidmanto Janulevičiaus, tai buvo diena, žyminti naują etapą ir „BOD Group“ veikloje. Šiai veiklai jau 12 metų, „BOD Group“ kompanijų grupėje ligi šiol veikė devynios įmonės, o nuo šiol prisijungia dar

dvi – „Baltic Solar Energy“ ir „Baltic Solar Solutions“.

Kodėl būtent ši verslo grupė ryžosi investuoti į saulės energetikos sritį? Pirmiausia todėl, kad kompanijų grupę sudarančių modernių įmonių vadovai gerai jaučia ateities technologijų perspektyvas. Jų planuose saulės energetikai tenka ypatinga vieta. V. Janulevičius priminė keletą skaičių: pasaulyje per metus sunaudojama 12 TWh (teravatvalandžių) energijos, iš kurios tik 0,4 proc. tenka saulės energetikai. Vadinasi, beveik visiškai nedirbti energijos dirvonai, laukiantys savo įdirbėjų. Mažai kas iš ateities pranašautojų abejoja, kad prasidės saulės energijos įsisavinimo bumas. Štai amerikiečiai, šių perspektyvų tyrinėtojai, mano, kad 2050 m. iš saulės energetikos JAV bus gaunama 60 proc. visos energijos, kuri tuo metu bus naudojama. Europiečių skaičiavimai kiek santūresni, bet saulės energetikai Senajame žemyne 2050 m. jie skiria 50 proc. iš visos, kuri tuo metu bus gaminama ir sunaudojama.

Kitaip tariant, žmonija saulės energijos įsisavinimo ir naudojimo srityje vis dar gyvena kūdikystės laikus. Jeigu Lietuva ištis yra inovatyvi ir drąsi šalis, kaip kad bando mus įtikinti Lietuvos įvaizdžio strategai, tai saulės energetika kaip tik ir galėtų būti puiki proveržio erdvė. Tuo labiau, kad šiai energetikos rūšiai jokių ypatingų žaliavų nereikia, užtenka tam tikrais būdais paruošto monokristalinio silicio, kitaip tariant, smėlio, iš kurio ir gaminami saulės elementai. Vis dėlto nereikėtų pernelyg pasiduoti euforijai: kristalinio silicio gaminimo technologija pakankamai brangi, todėl intensyviai ieškoma, kaip saulės elementų gamybai pritaikyti pigesnes ir patogesnes medžiagas.

V. Janulevičius priminė Šiauliuose veikusią mikroelektronikos gamyklą „Nuklonas“, kur prieš 30 metų buvo pradėti gaminti pirmieji saulės elementai Lietuvoje. Tvirtinama, kad jie buvo panaudoti ir daugkartinio naudojimo kosminiame laive „Buran“. Jau tada Lietuvos mokslininkai pradėjo labai novatoriškus tyrinėjimus, bet žlugus Sovietų Sąjungai pasibaigė ir sąjunginės reikšmės įmonių istorija. Nutrūko kai kurie reikšmingi moksliniai tyrimo darbai ir technologijų tobulinimas. Fotoelektros reiškinį tyrinėjimai buvo tęsiami Puslaidininkių fizikos institute ir kitose mokslinėse institucijose, ir tai padėjo išsaugoti tam tikrą dalį įgyto potencialo. Šiuo metu juo ir bandoma pasinaudoti.

Per nepriklausomos Lietuvos gyvavimo metus pavyko sukaupti ir naujos mokslinės bei technologinės patirties. Iš devynių procesų, kurie naudojami šiuolaikinėje saulės elementų gamyboje, net keturis atminties diskų gamyboje taiko V. Janulevičiaus vadovaujama bendrovė. Visa tai teikia drąsos Lietuvos gamybininkams ir mokslininkams, o be drąsos ryžtis visai naujai gamybos rūšiai nėra taip paprasta.

Jei ne valstybės pagalba, net ir geriausių norų ir drąsos būtų per mažą. „BOD Group“ įmonių grupės narėms iš Europos Sąjungos Struktūrinių fondų skirtos nemenkos lėšos. Spaudoje skelbta, kad bendrovės „Baltic Solar

Energy“ ir „Baltic Solar Solutions“ per ES paramą užsitikrino beveik 45 mln. litų. Investicijoms žadama pasiskolinti 55–65 mln. litų. Dar į 15 mln. litų pretenduojama per klasteriams skiriamą paramą. Manoma, kad po septynerių metų investicijos atsipirks. Be šios paramos įmonių grupės įdėtos lėšos atsipirktų per beveik dvigubai tiek laiko, tad vargu ar kuri įmonė susiviliotų pradėti tokią statybą.

Naujasis saulės energijos technologijų centras statomas pagal tarptautinės inžinerijos konsultacijų bendrovės „Sweco“ padalinio Lietuvoje atliktus projektavimo darbus.

Sėkme laikytina ir tai, kad pavyko sudominti didžiausios pasaulyje Vokietijos saulės elementų gamybai skirtos įrangos bendrovę „Centrotherm Photovoltaics“, kuri sutiko Vilniuje kurti dar vieną savo tyrimų centrą. Ligi šiol ši bendrovė savo tyrimų centrų turėjo JAV, Vokietijoje, Malaizijoje ir Kinijoje. Visoriuose įsikurs penktasis Vokietijos bendrovės sertifikuotų tyrimų centras. Visoriuose vyks saulės energetikos mokslinių tyrimų ir naujų technologijų tobulinimo paieška.

Jeigu žiemos sąlygos leis Visoriuose sėkmingai atlikti numatytus pamatų klojimo ir nulinio ciklo statybos darbus, naujos gamyklos ir tyrimų korpusas turėtų būti užbaigtas iki 2011 m. liepos mėnesio. Tada bus montuojamos technologinės linijos. Vėliausiai 2012 m. vasarį naujos gamyklos sertifikuoti saulės elementai turi pasiekti užsakovus. V. Janulevičius optimistas ir įsitikinęs, kad pirmąją saulės elementų produkciją gamykla pradės gaminti jau 2011 m. lapkritį arba gruodį. Tad kita šventė jau vyks ne palapinėje, bet po stogu naujajame eksperimentiniame saulės elementų gamybos ir tyrimų centre.

Visoriuose bus gaminami trečios kartos saulės elementai, kurie šiuo metu gaminami tik modernioje Norvegijos, Vokietijos ir JAV įmonėse. Lietuva taps pirmąja tarp Baltijos ir Vidurio Europos valstybių, kur bus pradėta trečios kartos saulės elementų gamyba.

Gera proga priminti, kad pirmieji 4 proc. efektyvumo saulės elementai buvo sukurti Bell laboratorijoje daugiau kaip prieš pusšimtį metų. Deja, skirtingai nuo kitų puslaidininkių prietaisų, kurių charakteristikos kas porą metų buvo gerinamos dvigubai, saulės elementų tobulinimas kažkodėl sustojo. Per pusšimtį metų jų efektyvumas saulės spindulinę energiją verčiant į elektrą padidėjo maždaug keturis kartus. Dabartinių komercinių saulės elementų efektyvumas yra apie 15 proc., eksperimentinių – apie 20 proc., o fizikiniuose tyrimuose taikant daugiasandūrinius puslaidininkius pavyko pasiekti apie 30 proc. efektyvumą. Suprantama, kad tokia padėtis nieko negali tenkinti. Tas pat pasakytina ir apie saulės elementų dabartinę kainą, kuri tenkina toli gražu ne visus saulės energijos naudotojus.

Realybė tokia, kad iš kristalinio silicio plokščių gaminami pirmosios kartos saulės elementai šiuo metu sudaro daugiau kaip 90 proc. pasaulinės

UAB „BOD Group“ vadovas Vidmantas Janulevičius, ūkio ministras Dainius Kreivys, Vokietijos ambasadorius Hans Peter Annen ir kiti asmenys eina įkasti simbolinės kapsulės, žyminčios naujojo centro statybos pradžią

fotovoltainių saulės elementų rinkos, o 70 proc. fotoelektrinių keitiklių kainos sudaro kristalinio silicio kainą. Silicio technologijos patikimai įsisavintos, bet brangiai kainuoja silicio išvalymas nuo priemaišų. Visai natūralu, kad pasaulyje telkiamos pastangos silicį pakeisti kitomis medžiagomis, taip pat ir organinėmis. Kinai saulės elementų gamybai plačiai taiko amorfinį silicį, bet ši technologija turi trūkumų: elementų našumo koeficientas gerokai nusileidžia iš kristalinio silicio pagamintiems elementams, be to, amorfinio silicio pagrindu pagaminti elementai greičiau „sensta“, ypač pradiniu veikimo etapu, dėl to mažėja jų efektyvumas.

Antros kartos saulės elementų kūrėjai pradėjo piginti gamybą vietoj silicio pradėję naudoti pigesnes medžiagas, pavyzdžiui, iš vario, indžio, galio ir seleno junginio (CuInGaSe_2). Taip pavyko sukurti plonasluoksnius

efektyvumas 39,2 proc., ir bus pradėta masinė jų gamyba. Pasaulis nestovi vietoje.

Visoriuose, kaip minėta, fotoelektronikos gaminių technologinėse linijose bus gaminami trečios kartos saulės elementai jau pagal išbandytas užsienio technologijas. Spauldoje teigta, kad šios kartos elementai turėtų būti plonasieniai, gaminami iš nebrangių, stabilų ir aplinkai atsparių medžiagų. Visą įrangą, kuri reikalinga gaminti trečios kartos saulės elementus, vilniečiai pirks iš „Centrotherm Photovoltaics“ bendrovės.

Kokios konkrečios technologijos bus naudojamos Visorių gamykloje? Kuria kryptimi manoma mažinti saulės elementų gamybos kainą? Šiandien nėra paprasta atsakyti, įmonės statybos pradžios renginyje apie tai nebuvo kalbėta. Iš literatūros aiškėja, kad trečioji saulės elementų karta pasaulyje apima

bėjimus. Gamybos technologijos bus nuolat tobulinamos, kadangi teks konkuruoti su geriausiais šios produkcijos gamintojais pasaulyje.

Maždaug 25 tūkst. m^2 ploto statinių komplekse veiks trys įmonės, kuriose bus gaminami saulės elementai ir iš jų renkami moduliai, bus atliekami saulės energetikos moksliniai ir technologijų tobulinimo darbai. Į kompleksą bus perkelta ir „BOD Group“ įmonių grupės valdoma optinė skaitmeninių laikmenų gamybos ir platinimo įmonių grupė.

Pirmos saulės elementų gamybos linijos pajėgumas – 60 MW. Numatyta, kad „Baltic Solar Energy“ ir „Baltic Solar Solutions“ bendrovės Visorių parke vykdys eksperimentinę gamybą, atliks saulės elementų technologinius tyrimus, o bendrovė „ViaSolis“ iš pagamintų saulės elementų rinks energetinius modelius. 2015 m. planuojama pasiekti

Simbolinė kapsulė su laiškų būsimoms kartoms įleidžiama į jai skirtą vietą

kad saulės energetikai priklausio didelė ateitis, tarptautiniai ekspertai numato, kad per artimiausius penkerius metus saulės energijos technologijų paklausa išaugs maždaug 2,5 karto.

Pabaigai dar keli žodžiai apie Visorių informaciniame parke „Santaros“ slėnis numatytus darbus. Jau šių metų sausį į slėnį turėtų įsikraustyti aukštųjų technologijų bendrovė „Viltechmeda“, iki 2012 m. Visoriuose įsikurs biotechnologinės farmacijos centras „Biotechpharma“, bendrovės „Intersurgical“ ir „Sicor Biotech“. Tai aukštųjų technologijų įmonės. Valstybė iš ES Struktūrinių fondų

šiam slėniui skiria 500 mln. litų. O visas prasidėjo nuo Matematikos ir informatikos instituto, kuris į šią vietą atsikraustė 1986 m. ir pradėjo plėtoti su informacinėmis technologijomis susijusią mokslinę veiklą. 1988 m. pradėjo kurtis informacinių technologijų įmonės, o 2002 m. buvo įsteigta VšĮ „Visorių informacinių technologijų parkas“, 2009 m. rugsėjį verslo plėtros projektams Visoriuose buvo suteiktas valstybei svarbaus ekonominio projekto statusas. Prasidėjo aukštųjų technologijų įmonių statybos. Po kelerių metų šios dar neseniai atokios Vilniaus vietos nepažinsime.

2. Geras partneris – sėkmės laidas

„Mokslo Lietuvos“ pašnekovas – „BOD group“ įmonių vadovas ir „Baltic Solar Energy“ bendrovės generalinis direktorius Vidmantas JANULEVIČIUS.

Mokslo Lietuva. Gerbiamasis Vidmantai, Visorių informaciniame technologijų parke pradėta saulės elementų tyrimų ir gamybos centro statyba, naujame saulės technologijų klasteryje įsikurs didžiausias pasaulyje saulės elementų gamybos tobulinimui skirtos įrangos „Centrotherm Photovoltaics“ bendrovės tyrimų centras. Ar nenuitiks taip, kad turint puikius užsienio partnerius, Lietuvos mokslininkų pastangos taps labai reikalingos? Konkurencinėje kovoje mokslininkai gali pralaimėti prieš didesnę šios veiklos patirtį turinčias bendroves, juk verslas sentimentų neturi. Tik ar to norime?

Vidmantas Janulevičius. Iš tiesų toks nuogastavimas nėra be pagrindo. Mano požiūris štai koks: mes paimsime visa, kas geriausia iš užsienio partnerių, bandysime pakelti mūsų gamybininkų ir mokslininkų lygį, jeigu jis šiandien nėra toks, kokio mums reikia. Juk kaip yra sporte: jeigu iš užsienio kviečiamas labai geras žaidėjas, tai ne tik tam, kad gerai žaistų, bet ir tam, kad iš jo mokytųsi mūsų sportininkai – norima greičiau pasiekti geriausių pasaulio komandų lygį. Tas pats ir gamyboje. Tik pasiekę geriausių Europos įmonių lygį galime toliau veržtis į priekį. Tą patį darė Pietryčių Azijos ir kitų Azijos kraštų mokslas ir pramonė, taip pat turime elgtis ir mes.

Taigi „Mokslo Lietuvos“ pareikštą nuogastavimą suprantu, bet tik tokiu keliu eidami Lietuvos mokslininkams galėsime suteikti galimybę dirbti su geriausia pasaulio mokslinių tyrimų aparatura, priėti prie užsienio partnerių duomenų bazių, naudotis naujaisiais šios srities atradimais. Tik taip galėsime žengti į priekį – ar tai ne didžiausias mūsų siekis? Turėti tvirtą pagrindą po kojomis, užsilipus aukščiau, negu ligi šiol galėjome, pažvelgti į savo ir partnerių tolesnės veiklos perspektyvas – tai būtų didžiausias mūsų laimėjimas. Bendrovė „Centrotherm Photovoltaics“ – viena iš neabejotinų saulės elementų tyrimų lyderių pasaulyje. Tai, kad galėsime bendradarbiauti su geriausiu partneriu – jau savaime didelė sėkmė mūsų mokslininkams. Tik reikia sumaniai pasinaudoti atsiveriančiomis galimybėmis.

ML. Labai svarbu palaikyti, padrasinti Lietuvos mokslininkus, nes jie gabūs ir ligi šiol turėtomis sąlygomis ištis ne mažai pasiekė, o gavę didesnę palaikymą ir galimybių dar labiau atsiskleis.

V. Janulevičius. Pritariu. O kad atsiveriant naujoms perspektyvoms mes visi bendromis jėgomis kilsime, man taip pat neįkyla abejonių. Gavę daugiau žinių, įgiję naujos patirties,

„BOD Group“ įmonių vadovas Vidmantas Janulevičius, europarlamentaras, prof. Vytautas Landsbergis ir ūkio ministras Dainius Kreivys, saulės elementų tyrimų ir eksperimentinės gamybos centro statybų pradžios renginyje; dešinėje Vokietijos ambasadorius Hans Peter Annen

saulės elementus. JAV nacionalinė atsinaujinančios energijos šaltinių laboratorija pranešė iš šio junginio pagaminusi saulės elementą, kurio efektyvumas buvo beveik 20 proc. Tokį efektyvumą ligi tol pavykdavo išgauti iš geriausių silicio elementų. Laboratoriniai laimėjimai dar nereiškia proveržio masinėje gamyboje, tačiau dvi Vokietijos bendrovės ilgai nelaukdamos ėmėsi masinės apie 0,5 m^2 ploto ir apie 15 proc. efektyvumo CuInGaSe_2 saulės elementų gamybos.

Neseniai pranešta, kad „Boeing“ kompanijos dukterinė bendrovė „Spectrolab“ sukūrė naujus saulės elementus C3MJ+, kurių konversijos

daugiasandūrinius, polimerinius, molekulinus, organinius ir kvantinius saulės elementus. Kokiu pagrindu bus gaminami saulės elementai per gamyklos ir tyrimų centro statybos pradžios renginį nebuvo kalbėta, tad ir mes šios potėmės toliau neplėtosime. Galima neabejoti dėl vieno: ši gamybos šaka gali būti sėkminga tik sukūrus solidžią mokslo tyrimų bazę. Būsimųjų kartų fotoelektros elementų technologijoms sukurti reikės fundamentinių tyrimų įdirbio, pritaikyti naujas žinias iš chemijos, fizikos ir medžiagotyros. Šis potencialas Lietuvoje yra, tad būsimajame tyrimų centre Lietuvos mokslininkai turės kur pritaikyti savo žinias ir ge-

saulės elementų gamybos 415 mln. litų apyvartą, šių gaminių eksportas turėtų viršyti 95 proc. ribą. Numatyta, kad 2013 m. Visoriuose bus paleista antra saulės elementų gamybos linija. Paruošti projektai, jei pavyks įgyvendinti, 2016–2018 m. užtikrintų 1,6 mlrd. litų eksporto apimtis.

Naujų technologijų kūrėjų pastangos nukreiptos į tai, kad vis dar brangi fotoelektra taptų konkurentiška tradiciniais būdais gaminamai elektrai. Spauldoje pateikiamos prognozės, kad Pietų Europos šalyse tai gali būti pasiekta jau po metų ar dvejų, Lietuvos platumose tikėtina apie 2018–2020 metus. Bet kuriuo atveju galima neabejoti,

JUBILIEJUS

Visos profesijos įgyjamos per mokytojus, tik mokytojo profesija nuo Dievo (2)

Pradžia 2010 m. Nr. 21

Vilniaus pedagoginio universiteto 75-mečio jubiliejaus iškilnių programoje reikšmingą vietą užėmė garbės daktarų regalių teikimas. Naujaisiais VPU garbės daktarais inauguruoti prof. Piotras Kucharčikas (Piotr Kucharczyk, Minskas, Baltarusija), prof. Michalas Sliva (Michał Śliwa, Krokuvė, Lenkija) ir doc. Klausas Francas Breseris (Klaus Franz Breser, Vokietija).

Kur studijuojama baltarusistika ir lituanistika

Iškilmingai įnešamos garbės daktaro regalijs, kuriomis pagerbiamas Baltarusijos Maksimo Tanko valstybinio pedagoginio universiteto rektorius prof. Piotras Kucharčikas. Lotynų kalba perskaitomas VPU Senato sprendimas, kuriuo už aktyvią kultūrinę ir švietėjišką veiklą, stiprinant Lietuvos ir Baltarusijos bendradarbiavimą, P. Kucharčikui suteiktas VPU garbės daktaro vardas.

Savo prakalboje naujasis VPU garbės daktaras padėkojo VPU Senatui už jam suteiktą garbę ir pažymėjo VPU nuopelnus ugdant jaunąją pedagogų kartą Lietuvoje. Panašias užduotis atlieka ir Baltarusijos M. Tanko valstybinis pedagoginis universitetas. Nieko stebėtino, kad jau dešimtį metų šie universitetai vaisingai bendradarbiauja. Svečias pabrėžė, kad tik šiuose dviejuose universitetuose yra tokia specialybė kaip lituanistika ir baltarusistika. Universitetai keičiasi dėstytojais ir studentais, mokslininkai dalyvauja savo kolegų ir partnerių rengiamose konferencijose. Ilgametis VPU partneris yra ir rektorius prof. P. Kucharčikas, su kurio mokslinė ir pedagoginė veikla supažindino VPU Fizikos ir technologijos fakulteto dekanas doc. dr. Alfonsas Rimeika.

Baltarusijos M. Tanko valstybiniame pedagoginiame universitete rektorius P. Kucharčikas yra daktaro disertacijų gynimo tarybos pirmininkas, taip pat Tarptautinės radiofizikos mokslų srities mokslininkų sąjungos pirmininkas, žurnalo „Baltarusijos pedagoginio universiteto žinios“ vyriausiasis redaktorius.

1972 m. jis baigė Baltarusijos valstybinio universiteto Fizikos fakulteto Radiofizikos skyrių ir kaip jaunesnysis mokslo darbuotojas liko dirbti mokslinį darbą fakultete. 1977 m. apgynė fizikos ir matematikos mokslų kandidato disertaciją, Maskvos radiotechnikos, radioelektronikos ir automatikos institute 1985 m. – mokslų daktaro disertaciją, tapo vyriausiuoju mokslo darbuotoju ir katedros vedėju. 1990 m. jam suteiktas profesorius vardas, 1994 m. išrinktas Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos nariu korespondentu, 1990–2000 m. ėjo Baltarusijos valstybinio universiteto mokslo prorektorius, vėliau – pirmojo prorektorius, katedros vedėjas, o 2001 m. tapo Baltarusijos Respublikos švietimo ministro pavaduotoju. 2001–2003 m. Baltarusijos Respublikos prezidento valdymo akademijos rektorius, o 2003 m. išrinktas Baltarusijos M. Tanko valstybinio pedagoginio universiteto rektoriumi.

VPU garbės daktarą Krokuvos pedagoginio universiteto rektorių prof. Michalą Slivą (Michał Śliwa) sveikina Lietuvos universitetų rektorių konferencijos prezidentas prof. Romualdas Ginevičius ir VPU rektorius akad. Algirdas Gaižutis

Pagrindiniai P. Kucharčiko moksliniai darbai atlikti radiooptikos ir holografijos srityse. Jis yra vienas pagrindinių radiofizikos valstybinių standartų Baltarusijos aukštosios mokykloms rengėjų. Mokslinių tyrimų rezultatus atspindi jo 170 mokslo darbų, tarp jų monografija „Techninės regos sistemos“, nemažai mokymo priemonių. Parengė septynis mokslo daktarus (habil.), jam priklauso 42 išradimų autoriniai liudijimai ir patentai.

Rektoriui P. Kucharčikui aktyviai palaikant jo vadovaujamame universitete Baltarusių kalbos ir literatūros fakultete 2005 m. buvo įsteigta lietuvių kalbos specialybė, o 2010 m. gegužės mėnesį pradėjo veikti Lietuvių kalbos ir kultūros centras. Pažymėsime, kad Baltarusijos M. Tanko valstybiniame pedagoginiame universitete pagal specialybę „Baltarusių kalba ir literatūra. Lietuvių kalba“ mokosi apie dvi dešimtis studentų. Jau keletą metų su Baltarusijos universitetu ryšį palaiko Lietuvos ambasada Minske, diplomatai skaito paskaitas apie Lietuvos kultūrą, istoriją, svarbiausias valstybės datas, o rektoriaus P. Kucharčiko veikla veiksmingai stiprina dviejų kaimyninių šalių ryšius.

Pedagogas atgimsta savo mokiniuose

Savo prakalboje prof. P. Kucharčikas plačiau apsisistojęs ties abiejų universitetų dėstytojų iniciatyvomis ir bendrais darbais. Atkreiptas dėmesys į gan retą dviejų tautų – lietuvių ir baltarusių – bendradarbiavimą tiek Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, tiek kitais mūsų tautų istorijos tarpsniais. Todėl mus sieja daug bendrų istorinių išgyvenimų, pagaliau ar daug pasaulyje valstybių, kurių sostinės skirtų vos 180 kilometrų? Net tai, kad Baltarusijoje savo ištakų pradžią turinti Vilija Lietuvoje virsta Nerimi, rodo mūsų tautų geografinę ir istorinę jungtį. Mūsų tautos sukūrė unikalų istorijos ir kultūros paveldą, iš kurio semiasi jėgų ir įkvėpimo naujiems darbams.

Galimas dalykas, ne visiems baltarusių pateikiamiems bendros istorijos faktams skubėsime pritarti. Kaimynai įsitikinę, kad Lietuvos karaliumi Mindaugas 1253 m. buvo karūnuotas būtent Naugarduke, Lietuvos istorikai laikosi kitokios nuomonės, bet tai tik skatina atsidėti gilesniems istorijos tyrinėjimams, nes gilintis yra į ką. Vilniaus architektūroje rankas yra pridėję ir meistrai iš Baltarusijos – tuo mažai kam tenka abejoti. Lietuvos sostinė

Napoleonas Orda – tai ir lietuviams, ir baltarusiams brangūs vardai, toli gražu ne vieninteliai. Prisimintini Vilniuje užsimezgę baltarusių liaudies poeto Jankos Kupalos ryšiai su lietuvių kultūros veikėjais – kompozitoriumi ir dailininku Mikalojumi Konstantinu Čiurlioniu, kompozitoriumi Stasiu Šimkumi, poetu Liudu Gira.

P. Kucharčikas atkreipė dėmesį į skirtumus tarp aktoriaus ir pedagogo darbo. Aktorius po sėkmingo pasiro-

Naujasis VPU garbės daktaras – Baltarusijos Maksimo Tanko valstybinio pedagoginio universiteto rektorius prof. Piotras Kucharčikas

puošė daugelio kraštų architektai ir menininkai, gal todėl Vilnius toks jaukus daugelio tautų ir kraštų atstovams.

Buvo prisimintas iš Polocko kilęs Pranciškus Skorina, 1522–1525 m. išspausdinęs pirmąsias knygas Vilniuje. Iš Vilniaus universiteto sienų į platųjį pasaulį išėjo XVII a. rytų slavų dvasinis ir kultūros veikėjas Simeonas Polockietis, poetas Adomas Mickevičius, Čilės universiteto rektorius geologas, minerologas ir keliautojas Ignas Domeika, dailininkas ir kompozitorius

dymo tą pačią akimirką gali patirti publikos dėkingumą ir meilę, o pedagogo darbas minutes šlove nei prasideda, nei baigiasi – tai didelės kantrybės ir kruopštumo, didžiulio atsidavimo reikalaujantis darbas, kurio rezultatas matyti ne iš karto. Tačiau šis darbas būtinas, o pedagogas atgimsta savo mokiniuose. To VPU garbės daktaras Piotras Kucharčikas ir linkėjo visiems šventės dalyviams, pabrėždamas, kad XXI a. reikės tokių dėstytojų pedagogų, kuriems tiktų žmogaus sielos gydytojo vardas, nes mokytojas – tai profesija

nuo Dievo, o visų kitų profesijų įgyjama per mokytojus. Nuo pedagogų priklausys, kokias dalykines mokslines ir žmogiškąsias savybes turės bręstanti jaunoji karta.

Iš ten, kur ilsis Jogailaičių kaulai

VPU garbės vardas suteiktas Krokuvos pedagoginio universiteto rektoriui profesorui Michalui Slivai. Su jo veikla supažindino VPU Socialinių mokslų fakulteto dekanas doc. dr. Vytautas Navickas.

Magistro laipsnį Michalas Sliva įgijo Krokuvos istorijos institute, mokslo daktaro laipsnį politikos mokslų srityje – Krokuvos Jogailaičių universitete. Šiame universitete tapo ir habilituotu daktaru teisės srityje. VPU garbės daktaro vardas Krokuvos pedagoginio universiteto rektoriui profesorui Michalui Slivai suteiktas už aktyvią kultūrinę ir švietėjišką veiklą stiprinant Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimą. Su jo veikla supažindino VPU Socialinių mokslų fakulteto dekanas doc. dr. Vytautas Navickas.

M. Sliva yra Lenkijos pedagoginių aukštųjų mokyklų konferencijos prezidentas ir šalies aukštųjų mokyklų prezidiumo narys. Recenzavo daugelį vadovėlių ir mokslinių straipsnių, yra šios srities vertinimo ekspertas, mokslo laipsnių teikimo komisijos vienas iš vadovų. Apdovanotas dviem Lenkijos valstybės Atgimimo ordinais. Parašė apie 30 mokslinių monografijų, daugiausia iš politikos mokslų ir visuomeninio gyvenimo sričių, tarptautiniuose mokslo leidiniuose paskelbė daugiau kaip 300 publikacijų. Daug metų vadovavo įvairiems Krokuvos pedagoginio universiteto padaliniams, jau daugiau kaip dešimt metų yra šio universiteto rektorius. Jo iniciatyva Krokuvos ir Vilniaus pedagoginiai universitetai pradėjo bendradarbiauti, užsimezgę ryšiai tarp įvairių fakultetų.

Papuoštas Vilniaus pedagoginio universiteto garbės daktaro regaliomis prof. M. Sliva padėkojo šio universiteto Senatui, kuris atkreipė dėmesį į jo darbus politikos mokslų srityje. Dabartiniam prieštaravimų draskomame pasaulyje politikos mokslų svarba didėja. Savo moksliniuose darbuose profesorius pabrėžė tęsiasi plėtotę tų idėjų, kurias jam diegė jo mokytojai, žymūs šios srities Lenkijos profesorai – M. Sliva juos savo prakalboje išvardijo.

M. Sliva mato ypatingą prasmę tame, kad atvyko į Vilnių iš Krokuvos, kur Vavelio pilyje ilsisi mūsų kadais bendros valstybės – Abiejų Tautų Respublikos Jogailaičių dinastijos valdovų palaikai. Pabrėžė, kad Jogailaičių valdymo laikais mūsų bendra valstybė išgyveno savo aukščiausio pakilimo laikotarpį ir laimingiausius laikus. Šią profesorius mintį salė su-tiko karštais plovimais, nelaukdama net kada vertėjas išvers į lietuvių kalbą.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Iš čia į žvaigždes žemės rūpesčiai veda

■ Atkelta iš 1 p.

kur pildosi svajonės. Bent jau pačių Etnokosmologijos muziejaus kūrėjų svajonės išsipildė – pagal Pasaulio medžio įvaizdį projektuotas ir statytas muziejus yra, veikia ir stebina lankytojus. Tai astronomo Gunaro Kakaro ir fiziko etnologo Liberto Klimkos idėjos vizualizacija architektų Ričardo Krištapavičiaus ir Andriaus Gudaičio projekte. Pagaliau tai muziejaus ekspozicija, kruopščiai parengta, materialiuose dalykuose prisotinta kultūrinės atminties ženklų ir simbolių. Nepamirškime ir modernaus teleskopo, kuris žvaigždėtą naktį muziejaus lankytojus gali nukelti į Saulės sistemos planetas, Mėnulį ar žvaigždynų pasaulius.

O viskas prasidėjo 1969-aisiais. Vilniaus universiteto astronomijos observatorija Čiurlionio gatvėje jau nebetenkino astronomų. Greitai augančio miesto šviesos, dūmai ir dulkės gal ne tiek jautriasieliams astronomams, kiek jų jautriems prietaisams trukdė normaliai dirbti – reikėjo ieškoti atokesnės ir naujai astronomijos observatorijai tinkamesnės vietos. Gunarui Kakarui nuo žvaigždžių ir kitų dangaus kūnų kuriam laikui teko atplėšti akis ir įsigilinti į jam naują sritį – Lietuvos topografinių žemėlapių studijavimą. Rinko vietą bū-

Lietuvos etnokosmologijos muziejaus kūrėjai: astronomas dr. Gunaras Kakaras ir fizikas, etnologas prof. Libertas Klimka

gavo. Užtat vėliau šalia observatorijos išaugusiame Etnokosmologijos muziejuje ši idėja įgyvendinta kaip viso muziejaus veiklos *credo*. Tačiau aptariamam metu iki muziejaus dar buvo toloka. Jis gimė per sunkias gimdymo kančias, bet negalėjo negimti. Prisiminkime tuos žingsnius.

Pradėjus statyti Molėtų astronomijos observatoriją, pastačius du pirmuosius teleskopus ir spaudoje pasirodžius naujoves pristatančioms publikacijoms, čia kviesti ir nekviesti pradėjo važiuoti ekskursantai – negi galima buvo nepriimti? Toliau – daugiau. Juo labiau, kad 1978 m. buvo minimos Vilniaus universiteto astronomijos observatorijos, kurios statinį projektavo ir statė astronomas Tomas Žebrauskas, 225-osios metinės. Ši sukaktis ir artėjantis Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejus dar labiau masino ekskursantus apsilankyti naujai statomoje astronomijos observatorijoje Molėtų krašte. Astronomai nesnaudė, palaikė savo bendraminčio ir bendražygio Liberto Klimkos iniciatyvą įrengti etnografinę parodą, kuri atspindėtų lietuvių tautos ryšį per žemę su kosmosu. Vieta ekspozicijai buvo parinkta viename observatorijos teleskopo bokšto aukšte. Tad norėdami patekti prie šiuolaikinių teleskopų lankytojai tarsi gaudavo senosios lietuvių kultūros parengiamąjį užtaisą. Eidavo pro daugiau etnografijos muziejui būdingus eksponatus – pasirodo, senose prieverpstėse, kaimo kalvių nukaltose saulutėse ir kituose liaudies meno dirbiniuose slypi archaiški kosmogoniniai elementai, akivaizdžiai liudijantys Žemės ir Dangaus ryšį.

1979 metais Vilniaus universitetas šventė 400-ąsias įkūrimo metines, o kartu ir visa Lietuva. Vargu ar tau-toje ligi tol kada būta tokio glaudaus dvasinio ryšio, savo pačių savasties su senąja *Alma mater* pajautos kaip tais jubiliejiniais metais. Atgijo restauruo-

ti universiteto architektūrinio ansamblio kiemeliai, Šv. Jonų bažnyčioje, pokario metais paverstoje sandėliu, buvo atidarytas Mokslo muziejus. Iš senosios universiteto observatorijos į Molėtų observatoriją Libertas Klimka atgabeno kai kuriuos senoviškus teleskopus, bet jie mažai priminė muziejinis eksponatus – balandžių nutupėti, papilkėję. Prireikė didelių pastangų, kol šie teleskopai vėl ėmė džiuginti akį. Liberto ekspozicija naujoje observatorijoje vis daugiau pradėjo įgauti visuomeninio muziejaus bruožų: be etnografinių eksponatų ten jau buvo astronominių prietaisų, vienas kitas technikos elementas, be kurių sunku įsivaizduoti tokio tipo muziejų. Apskritai, tarsi pasireiškė aukštesnės jėgos – susiliejo Liberto Žemė ir Gunaro Dangus.

Teko atsikąsti vaisiaus nuo Pažinimo medžio

Gunaro ypatingo pasididžiavimo objektas – aštuoni plono stiklo vitražai naujojo Molėtų observatorijos pastato salėje. Mintis subrendo Gunarui, bet reikėjo ją įgyvendinti. Prisikalbino žinomą dailininką vitražistą Bronių Bružą, tikrą plonastiklio vitražo meistrą, užvertė knygomis ir tekstais, panardino į savo vizijų pasaulį, o kas iš viso to išėjo galima pamatyti observatorijos pastato salėje. Įdomu, kad B. Bružo etnoastronomijos tematikos vitražai neuždengė viso lango, bet jame paliko vietos ir dangui, reikšmingam meninio ir idėjinio sumanymo objektui. Tuose vitražuose atsirado vietos ne tik senovės astronomijos vaizdiniais, ne vien mitologijai, astrologijai, kosmonautikai, bet ir nežemiškų civilizacijų idėjai, kurie neduoda ramybės mokslinės ir visiškai nemokslinės fantastikos mėgėjams.

Po truputį lankytojų vis gausėjo. Pradėjus veikti visuomeniniam muziejui mokslinį darbą dirbantys astronomai

jau visai nesidžiaugė tais, rimtus mokslinius darbus trukdančiais lankytojais.

Ar tas visuomeninis muziejus netapo savotišku Trojos arkliu, iš kurio išsiveržė vis stiprėjantys kultūriniai užmojai, po truputį pradėję konkuruoti su moksliniais observatorijos interesais? Gal tai būtų pernelyg drastiškas palyginimas, nes tada tektų ieškoti ir Odisėjo, sumaniusio gudrią klastą prieš trojėnus, šiuo atveju, mokslininkus astronomus. Tokio analogo nepavyktų rasti, jokios klastos nebuvo, o kad susikerto moksliniai ir kultūriniai interesai – tai jau gyvenimo logikos padarinys.

Observatorijos lankytojams neišvengiamai kildavo ir būties, gyvenimo prasmės klausimų, tuo labiau, kad jų nepranokstamas ekskursijų vedlys buvo Gunaras Kakaras. Žmogiškosios egzistencijos prasmės paieškas siedamas su begalinės Visatos paslaptimis, kurias po truputį atskleidžia mokslas, G. Kakaras išjudindavo klausytojus, o kai kurių širdyse ilgam palikdavo ypatingą užkratą. Ne pasitenkinimo savimi ir žmogų supančia duotąja aplinka, bet reiškinių esmės, gyvenimo prasmės ir egzistencinių klausimų užkratą. Sunku pasakyti, kiek tie susitikimai su lankytojais turėjo įtakos pačiam G. Kakarui, bet juk negalėjo neturėti. Keldamas klausimus ir dažniausiai pats mėgindamas į juos atsakyti, nes vargu ar kas iš šalies galėjo apdovanoti išbaigtais ir tenkinančiais atsakymais. Pats klausėjas turėjo augti, nes dar nežinia, kas svarbiau – sugebėjimas formuluoti ir kelti klausimus ar įgūdis pateikti greitus atsakymus.

Kai kas iš kolegų pradėjo skersakiuoti į Gunarą – ar tikrai jis užsiima tuo, kuo turi užsiimti astronomas mokslininkas? Gal apskritai muziejų reiktų atriboti nuo mokslinė veikla užsiimančios astronomijos observatorijos? Kaip bebūtų, etnokosmologijos idėja jau buvo gyva, tik reikėjo rasti jos įkūnijimo būdą ir vietą. Pačiam Kakarui jau buvo aišku, kad jo su bendraminčiais pagimdytas muziejus reikalauja ir šiam kultūriniam dariniui reikalingų sprendimų. Prasidėjo ilgas ir varginantis Gunaro vaikščiojimas po valdiškų institucijų koridorius ir kabinetus, nors koridorių buvo daugiau. Baigėsi tuo, kad Plano komitete naujojo Etnokosmologijos muziejaus pastatų projektavimui ir statybai buvo skirta lėšų, o Mokslų akademija ne tik kad nebuvo pateikusi paraiškos tokiam projektui įgyvendinti, bet tikriausiai nieko net nežinojo apie naujas G. Kakaro iniciatyvas. Tačiau Mokslų akademijos negalėjo „peršokti“ net ir Kakaras.

Reikia atiduoti deramą pagarbą tuometiniam Mokslų akademijos prezidentui akad. Juozui Matuliuui, kuriam G. Kakaras išdėstė reikalo esmę. J. Matulis suprato, pasirašė paraišką Plano komitetui, nors pinigai jau buvo skirti. Projektavimo darbai vyko sklandžiai, architektas Vytautas Lisauskas suprojektavo objektą, kurį išmąstė astronomas G. Kakaras ir iš fiziko į etnologą persikūnijęs L. Klimka. Tai turėjo būti Gyvybės medžio idėjos įgyvendinimas architektūriniame sprendime. Kai ant kalvos, šalia Kulionių piliakalnio, atokiau nuo veikusios astronomijos observatorijos turėjo būti pradėtas statyti „specialios paskirties astronominis paviljonas“, prasidėjo bene sudėtingiausias G. Kakaro gyvenimo tarpsnis...

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Lietuvos etnokosmologijos muziejaus ekspozicijoje lietuvių tautos pasaulėvaizdį, susiejantį žemę ir dangų atspindintys eksponatai

simajai observatorijai, o tai pasirodė ne toks paprastas dalykas. Klaidžiojimas po žemėlapius ir važinėjimas po visus Lietuvos kraštus užtruko, kaip pats sako, aštuonetą metų. Dėl įvairių priežasčių visos aplankytos vietos netiko, o kai liko nedaug vilties tinkamą vietą rasti, špytelėjo dievaitė Laima.

Topografiniame Molėtų krašto žemėlapyje Gunaras išvydo Kulionių piliakalnį šalia Želvos ežero ir tikriausiai jo širdyje kažkas suspurdėjo. Atvažiuavęs į vietą suprato, kad tai ir yra jo Pažadėtoji žemė, jo Šambala ir visa kita – čia pasiliko jo širdis, o vėliau su žmona Marija čia įsikūrė ilgiems gyvenimo metams. Norėtusi pasakyti – amžinai, visam likusiam gyvenimui, bet stabdo pačių sąvokų sąlygiškumas – ką žmogaus gyvenime reiškia žodis amžinai, lyginant su Visatos amžinybe? Visatos mastais – net akies mirksnio nevertas laiko matas. Tik ar nevertas? Jeigu laiką matuosime nuveiktais darbais, įgyvendintomis svajonėmis ir vizijomis, pasirodys, kad ir tas trumputis akies mirksnis yra labai prasmingas ir galintis palikti gilius pėdsakus – žmonėse, tautoje, o jei įsidrąsintume, tai ir žmonijos mastu galėtume įvertinti kaip labai gražų ir prasmingą pėdsaką.

Kur susiliejo Liberto Žemė ir Gunaro Dangus

Pradėjus statyti naują Teorinės fizikos ir astronomijos instituto astronomijos observatoriją šalia Kulionių kaimo Molėtų krašte, idėjų nestokojantis G. Kakaras svajėjo atsinešti senąją lotynišką užrašą iš senosios Vilniaus universiteto observatorijos kiemo: „*Haec domus Uraniae est: Curae procul este profanae: Temnitas hic humilis tellus: Hinc itur ad astra*“ („Šis namas yra Uranijos: eikite šalin, niekingi rūpesčiai! Čia paniekinama menka Žemė: iš čia kylama į žvaigždes“). Su Antikos pasauliui būdingu iškilmingumu pasakyta viskas, kas šiuo atveju reikalinga. Tačiau kuo toliau, tuo labiau tuose žodžiuose, nežiūrint minties talpumo, Gunaras jautė ir tam tikrą astronomų susireikšminimą, savo atskirtį nuo visų likusių žmonių: jūs čia likite su savo žemės rūpesčiais, o mes kilsime į žvaigždes... Todėl sugalvojo, kaip savąją užrašo interpretaciją patobulinti: „Iš čia į žvaigždes žemės rūpesčiai veda“.

Idėjos nepavyko įgyvendinti, bent jau vizualios išraiškos ta mintis neį-

ATMINTIS

Lietuvišką pasaulį kūres savyje ir tautoje

Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms

XIX a. vidurio lietuvių kultūriniame, literatūriniame ir visuomeniniame gyvenime nelengvai rastume reikšmingesnę asmenybę už Lauryną Ivinskį (1810 08 15–1881 07 31/17). Jo įvairiapusiškumas, interesų platumas stebina, o žinant sąlygas ir aplinkybes, kuriomis šiam atkakliam žemaičiui teko dirbti, lieka tik žemai nusilenkti jo šviesiam atminimui. 2010-ieji tokią progą suteikė, toli gražu ne visi ją pasinaudojo, nors 200-osios Lauryno Ivinskio gimimo metinės šio mūsų nepralenktos švietėjo vardą suaktualino, ragino daug ką iš jo nuveiktų darbų iš naujo permąstyti, sutvirtinti naujomis žiniomis.

2010 m. lapkričio 25–26 d. Lietuvių kalbos institute vyko Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms skirta nacionalinė mokslinė konferencija „Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas“, veikė Lauryno Ivinskio darbų paroda. Antrąją konferencijos dieną surengta išvyka į atmintinas L. Ivinskio vietas Žemaitijoje.

Kalbiname konferencijos organizatorę Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centro vadovę, vyresniąją mokslo darbuotoją, humanitarinių mokslų daktarę Albiną AUKSORIŲTĘ, 2000 m. apgynusią disertaciją

Konferencijos dalyviai ir svečiai prie Lauryno Roko Ivinskio paminklo (skulptorius P. Aleksandravičius) Kuršėnuose

Lauryno Roko Ivinskio jubiliejinis medalis (aut. Remigija Vaitkutė)

„Lauryno Ivinskio terminologijos darbai“. A. Aukšoriūtė dalyvauja Valskybinės lietuvių kalbos komisijos ir jos Terminologijos pakomisės darbe, yra kasmetinio Lietuvių kalbos instituto žurnalo „Terminologija“ redaktorių kolegijos narė, o nuo 16 nr. – vyriausioji redaktorė, mokslo straipsnių rinkinių „Terminologijos, istorijos ir dabarties problemos“ redaktorių kolegijos narė ir sudarytoja, rinkinio „Pabaltijo tautų terminologijos problemos ir Europos sąjunga“ atsakomoji redaktorė ir sudarytoja. 2009 m. rugpjūčio mėnesį A. Aukšoriūtė išrinkta Tarptautinio terminologijos informacijos centro (INFOTERM) prezidente 2010–2011 m. kadencijai.

Diletantas ar lietuvių kultūros didžiavyris?

Mokslo Lietuva. Lauryno Ivinskio įvairiapusiškumas stebina: jis imdavosi visko, kas buvo įmanoma ir neįmanoma, atrodo, buvo pasiryžęs užpildyti visas ligi tol žiojėjusias lietuvių mokslinės terminijos, raštijos ir kultūros spragas. Gali atrodyti, kad jis griebdavosi darbų su didžiavyrio užmoju ir užduočių sunkumo nesuvokiančio diletanto drąsa!

Tad kas jis buvo iš tikrųjų – diletantas ar lietuvių kultūros didžiavyris?

Albina Aukšoriūtė. To meto sąlygomis, kai dirbo Laurynas Ivinskis, tai buvo profesionalo verti lietuvių kultūros darbai. Jis iš tiesų aprėpė daugelį sričių, bet dirbo neatmestinai. Kurdamas lietuviškus minerologijos, astronomijos, botanikos terminus, bandydamas įtvirtinti lietuviškus ligų pavadinimus, lygino su kitų kalbų atitikmenimis – gilinasi, skaitė atitinkamą literatūrą. Savo bibliotekoje jis turėjo nemažai vertingų gamtos mokslų darbų, pvz., Ž. Kiuvjė „Historya nauk przyrodzonych“, I. Červakovskio „Opisanie roślin jednolistniowych“, F. V. Raspail „Phisiologie végétale“, J. Vagos „Flora Polonica“ ir kt. Šiandieninis vertintojas kai kuriems jo darbams gal ir galėtų prikišti tam tikrą diletantizmą, bet tuo metu daugelis L. Ivinskio darbų buvo pakankamai gero, profesionalaus lygio.

ML. L. Ivinskio išsilavinimo pagrindas – 1831 m. Kolainiuose baigta vienuolių karmelitų globojama gimnazija. Kituose šaltiniuose, Žemaičių vyskupystės muziejaus internete pateiktoje informacijoje teigiama, kad tai buvusi unitų bazilijonų vidurinė mokykla. Kaip bebūtų, ar ne per mažas išsilavinimas, turint mintyje tas grandiozines užduotis, kurių ėmėsi šis žemaitis?

ML. L. Ivinskio išsilavinimo pagrindas – 1831 m. Kolainiuose baigta vienuolių karmelitų globojama gimnazija. Kituose šaltiniuose, Žemaičių vyskupystės muziejaus internete pateiktoje informacijoje teigiama, kad tai buvusi unitų bazilijonų vidurinė mokykla. Kaip bebūtų, ar ne per mažas išsilavinimas, turint mintyje tas grandiozines užduotis, kurių ėmėsi šis žemaitis?

A. Aukšoriūtė. L. Ivinskis rengėsi stoti į Vilniaus universitetą, o kad galėtų užsidirbti studijoms, tapo namų mokytoju. Tačiau po sukilimo caro valdžia

1832 m. uždarė Vilniaus universitetą, tad į daugelį dalykų L. Ivinskiui teko gilintis savarankiškai. 1841 m. jis įgijo namų, 1847 m. – miesto mokytojo teises, tapo profesionaliu mokytoju. Naudojosi dvarininkų, kuriems tarnaudavo kaip namų mokytojas, bibliotekose sukauptomis knygomis. Iš L. Ivinskio laiškų žinome, kad naujausios literatūros jis atsisiešdavo iš užsienio, stengėsi neatsilikti nuo to meto mokslo naujovių. Galima sakyti, kad savarankiškai lavindamasis jis buvo pasiekęs universitetinį lygį.

ML. L. Ivinskis daugeliui žmonių – gan tipiškas žemaitis, ramus, rimtas, bet

atkakliai siekiantis tikslo, nenuleidžiantis rankų net sudėtingiausiose aplinkybėse. Tačiau panagrinėjus Ivinskių giminės ištakas, pamatysime, kad jo protėviai nebuvo žemaičiai. Istorikas prof. Vytautas Merkys L. Ivinskio gimimo metrikų išrašą rado Centrinio valstybinio istorijos archyvo „Bajoriškos Ivinskių giminės“ byloje. Joje rašoma, kad L. Ivinskio protėvis Jonas Ivinskis XVII–XVIII a. sandūroje iš Briansko pavieto atvyko į Prūsiją, kur gavo tarnybą. Iš ten jo palikuonys kėlėsi į Žemaitiją.

Kitokį aiškinimą išgirdome L. Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms skirtoje konferencijoje. Žemaičių vyskupystės muziejaus Varniuose direktorius Anta-

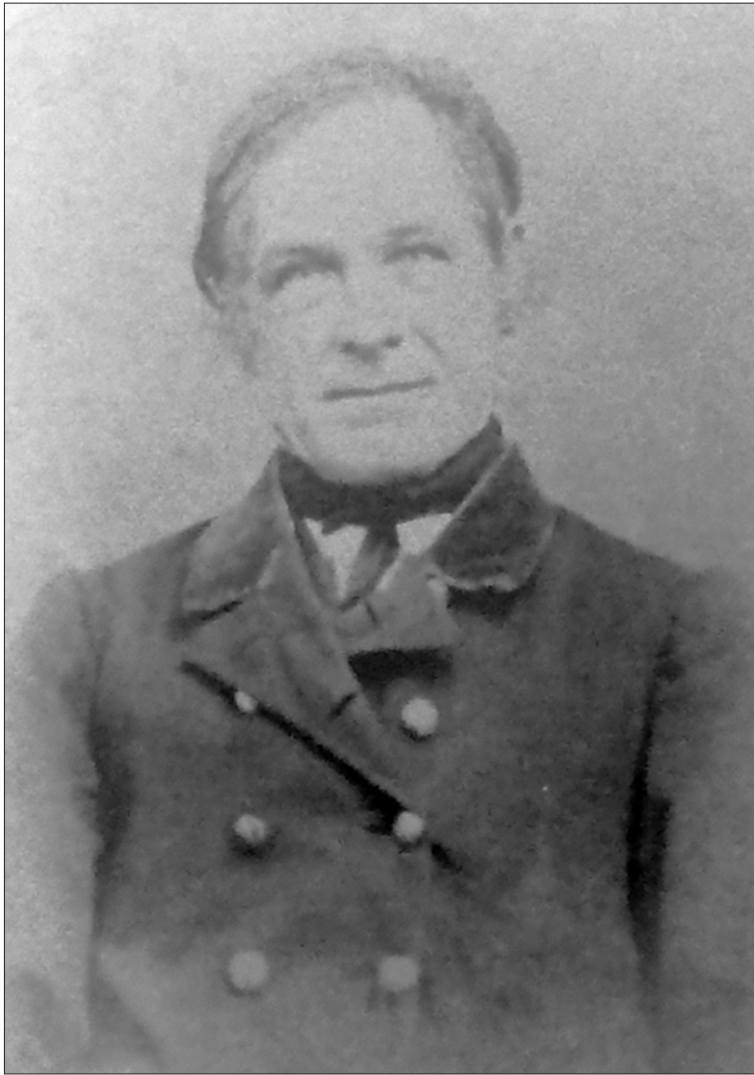
nas Ivinskis priminė lenkų tyrinėtojus, kurie susiedami du garsiausius Lietuvos Ivinskius – Lauryną ir Zenoną (istoriką), jų bendrus protėvius kildina iš Didžiosios Lenkijos Tomickių-Ivinskių. Jie kilę iš Tomicės (Tomice) ir Ivno (Iwno) palei Poznanę, kur turėjo valdų, ėjo aukštas pareigas, o kai kurie iš jų savo pareigomis ar santuokiniais ryšiais jau XVI a. buvo susiję su LDK. Pastebėta, kad tiek Lietuvos bajorai Ivinskiai, tiek Lenkijos Tomickiai-Ivinskiai turėjo tą patį herbą łożdza.

Ką jūs pati, būdama žemaitė, manote apie Ivinskių giminės ištakas? Jeigu tyrinėtojai teisūs, tai iš kur šios giminės atstovai sėmėsi žemaitiškumo?

Žemaičių vyskupystės muziejaus eksponatai

ATMINTIS

Archyvinė nuotrauka

Antanas Ivinskis), o Kolainiuose, kur L. Ivinskis mokėsi, pastatytas akmuo su kryžiumi ir atminimo lenta (idėjos autoriai Antanas Ivinskis, Antanas Račas ir Zonis Virbalas). Gimnazijos pastatas Kolainiuose neišliko, bet šviesuolio biografijoje tai svarbi vieta.

Gražiai L. Ivinskis paminėtas ir Kuršėnuose, kur yra vienintelis Lietuvoje Kalendorių muziejus. Šiaulių rajono savivaldybės kultūros centre Kuršėnuose organizuotas L. Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms skirtas minėjimas, veikė L. Ivinskio darbų paroda, vyko Lietuviškojo kalendoriaus šventė, kurios metu buvo suteikta premija geriausia 2010-ųjų metų kalendoriaus autoriui prof. habil. dr. Domui Kaunui. Renginio dalyviai aplankė L. Ivinskio kapą Kuršėnų kapinėse ir paminklą miesto centre.

Rietave nuo rugsėjo mėn. vyko L. Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms skirti renginiai. Spalį šalia Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus atidengta įspūdinga atminimo lenta (idėjos autorius Vytautas Rutkauskas), o muziejuje atidaryta Lauryno Ivinskio gimnazijos mokinių kūrybinė paroda. Lapkričio 15 d. didelės iškilmės ir konferencija „Su Lauryno Ivinskio vardu...“ buvo surengta Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijoje. Toje konferencijoje pranešimus skaitė ir vilniečiai, L. Ivinskio veiklos tyrinėtojai.

ML. *Norisi pasidžiaugti, kad Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos mokinys Benas Turskis tapo spalio mėnesį Čilėje vykusio tarptautinio Barbaros Petchenik vaikų žemėlapių konkurso nugalėtoju. Jo nupieštas žemėlapis „Viena sistema“ vaizduoja žmogaus širdį ir visus žemynus jungiančią kraujotakos sistemą. Graži dovana Rietavui, savajai gimnazijai ir Lauryno Ivinskio garbingai sukakčiai. O Jūsų norėčiau štai ko paklausti: šviesuolis L. Ivinskis dirbo visos Lietuvos labui, o ji gerbia ir mini daugiausia žemaičiai?*

A. Aukšoriūtė. Ne visai norėčiau pritarti. L. Ivinskio sukakčiai skirtų renginių ciklą baigė Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centro organizuota L. Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms skirta nacionalinė mokslinė konferencija „Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas“. Šiai konferencijai organizuoti gauta Lietuvos mokslo tarybos, Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos ir BĮ UAB TEV parama. Konferencijos partneriai

buvo Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus, Šilalės kraštiečių draugija, Žemaičių vyskupystės muziejus. Konferencija vyko dvi dienas: pirmąją dieną (lapkričio 25 d.) buvo skaitomi pranešimai, o antrąją (lapkričio 26 d.) – suorganizuota išvyka į atmintinas L. Ivinskio vietas Žemaitijoje: į Kuršėnų kalendorių muziejų, Varnių Žemaičių vyskupystės muziejų ir Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejų. Išleistas konferencijos tezių rinkinys ir programa, išspausdintas reklaminis plakatas. Konferencijoje perskaityta 15 mokslinių pranešimų, dalyvavo apie 60 klausytojų. Didžioji dalis konferencijos pranešimų buvo apie L. Ivinskį, jo asmenybės bruožus ir apie jo terminologinę, leksikologinę, leksikografinę ir literatūrinę veiklą.

Konferencijos metu Lietuvių kalbos institute veikė L. Ivinskio darbams skirta paroda, kurią surengė Terminologijos centras. Daugiausia eksponuota

kėtų paminėti ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos L. Ivinskio sukakčiai surengtą parodą bei Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos interneto svetainėje pateiktą parodą. Šilalės kraštiečių draugijos Vilniuje ir jos pirmininko V. Jocio rūpesčiu sukurta L. Ivinskio 200-ųjų gimimo metinių jubiliejinis medalis, kurio autorė dailininkė Remigija Vaitkutė, jo sukūrimą ir atliejamą finansavo Šilalės kraštiečių draugija Vilniuje. Medalių yra dešimt, visi numeruoti, jais buvo apdovanotos labiausiai prie L. Ivinskio atminimo įamžinimo ir jo darbų sklaidos prisidėjusios institucijos arba asmenys.

O žemaičiai L. Ivinskį labiausiai prisimena ir gerbia tose vietose, su kuriomis šis žemaitis susijęs. Tai natūralu.

ML. *Norite pasakyti, kad Ivinskio atminimas įaugęs į tautos kūną?*

Laurynas Rokas Ivinskis – lietuvių tautos švietėjas

A. Aukšoriūtė. Antanas Ivinskis bajorų Ivinskių kilmę išsamiai aptarė konferencijoje, Danutės Petkevičiūtės monografijoje „Laurynas Ivinskis“ L. Ivinskio genealogija taip giliai neišnagrinėta. Man pačiai nėra tekę gilintis į L. Ivinskio protėvių kilmės ištakas. Žinoma, kad Laurynas Ivinskis gimė Šilalės parapijoje, jo vaikystė prabėgo Laukuvos parapijos Dargių, Kaupų kaimuose prie Tverų ir Bambaluose ties Kolainiais, kur jo tėvas atsikėlė apie 1820-uosius metus. Niekam nekyla abejonių, kad L. Ivinskis ir jo tėvai buvo bajorai, tą patvirtina dokumentai. Gal mes ne visada žinome, iš kur mūsų protėviai atėję, bet labai svarbu, kur ir kokia aplinkoje žmogus gyvena, su kuriuo kraštu susieja savo likimą. L. Ivinskio seneliai ir tėvai buvo gimę Žemaitijoje, o jis pats visas buvo persismelkęs žemaitiškumu ir lietuviškumu.

Labai gerai, kad konferencijoje iškyla naujų dalykų, kartais net kontraversiškų – tai tik praturtina jubilėjaus renginį. Ateities tyrinėtojai turės nemažai darbo tikslindami Ivinskių giminės ištakas.

ML. *Žemaičių vyskupystės muziejaus direktorius A. Ivinskis kilęs iš tos pačios Ivinskių giminės?*

A. Aukšoriūtė. Taip, A. Ivinskis savo šaknis sieja su ta pačia Ivinskių gimine.

Atminimas įaugęs į tautos kūną

ML. *Gal primintumėte, kaip 2010-aisiais Lietuvoje buvo pagerbtas ir įprasminamas Lauryno Ivinskio atminimas? Kiek žinau, Jums teko dalyvauti ne viename renginyje.*

A. Aukšoriūtė. Simboliška, kad renginiai, skirti L. Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms paminėti, prasidėjo liepos viduryje Šilalėje, kur jis buvo pakrikštytas. Prie Šilalės bažnyčios sienos buvo pritvirtintas ir pašventintas L. Ivinskio bareljefas (autorius Marius Norkus). Bažnyčios hierarchai sutiko, kad pasauliečiui L. Ivinskiui būtų atidengtas bareljefas prie bažnyčios.

Šilalės rajono meras Albinas Ežerskis ir savivaldybės administracijos direktorius Jonas Gudauskas įdėjo nemažai pastangų, kad L. Ivinskio atminimas rajone būtų deramai pagerbtas.

ML. *Ar L. Ivinskis kokiais nors biografijos saitais susijęs su Šilalės bažnyčia?*

A. Aukšoriūtė. Susijęs su kita miesto centre stovėjusia Šilalės bažnyčia, kurioje jis buvo krikštytas. Krikšto metrikuose nurodyta, kad Lauryno Roko vardu kūdikį krikštijo kunigas Pranas Dargevičius, kuris buvo ir jo krikšto tėvas. Pašventinus bareljefą, Šilalės Vlado Statkevičiaus muziejuje vyko seminaras „Laurynas Rokas Ivinskis – lituanistinio XIX a. Žemaičių sąjūdžio švietėjas“, kuriame pranešimus skaitė literatė Ilona Čiužauskaitė ir kalbininkės Ona Kažukauskaitė ir aš. Susirinko nemažai klausytojų, kurie susidomėję klausė pranešimų. Be to, Šilalės rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje buvo atidaryta paroda „Tekančio laiko metraštininkui – 200 metų“, kurią bibliotekos darbuotojos parengė kartu su Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos kolegėmis.

L. Ivinskio gimtajame Šilalės rajone iki šių metų nelabai buvo jam skirtų atminimo ženklų, o kad atsirastų bareljefas ir vyktų jubiliejiniai renginiai, daug iniciatyvos parodė Šilalės rajono kraštiečių draugija Vilniuje ir ypač jos pirmininkas istorikas Virginijus Jocys.

Požerės kaime, kur prabėgo L. Ivinskio vaikystė, buvo pastatyta ir pašventinta ažuolinė L. Ivinskio skulptūra (idėjos autorius Stasys Eitutis, skulptorius Alvydas Pocius). Ji stovi miškininko S. Eitučio kieme – šeimininkas skulptūrą pastatė savo lėšomis. S. Eitutis turėjo tinkamą ažuolą, galvojo savo kieme pastatyti skulptūrą, o L. Ivinskio atminimą įamžinti jam pasiūlė V. Jocys. Skulptūra pastatyta prie kelio – tai gražus L. Ivinskio atminimo įprasminimas.

Rugpjūčio viduryje per L. Ivinskio gimtadienį Varniuose prie Žemaičių vyskupystės muziejaus atidengta atminimo lenta (idėjos autorius

Leidinių apie L.R. Ivinskį ekspozicija Kuršėnų kalendorių muziejuje

L. Ivinskio įvairių rankraščių kopijų iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštyno. Ši paroda prieš tai buvo eksponuota ir Žemaitijoje: Šilalės V. Statkevičiaus muziejuje, Kuršėnų kultūros centre, Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijoje.

Taigi baigiamoji nacionalinė konferencija su paroda ir turiningiausiais moksliniais pranešimais vyko būtent Vilniuje. Beje, pranešimą apie L. Ivinskio gyvenimą ir veiklą man teko skaityti ir Vilniaus žemaičių kultūros draugijos renginyje. Rei-

A. Aukšoriūtė. Man nekyla jokių abejonių.

Elitinė aplinka neatstūmė nuo paprasto žmogaus

ML. *Lauryno Ivinskio užmojai ir pastangos juos įgyvendinant, pats šios asmenybės likimas, atsivadavimas savo krašto ir lietuviybės reikalams rodo, kad jis buvo nepaprasta asmenybė. Gal nebuvo herojus, veikiau tylus ir darbštus organišką kultūros statybos*

■ Nukelta į 12 p.

Konferencijos dalyviai Tomas Petreikis, Albina Aukšoriūtė ir Kuršėnų kalendorių muziejaus vadovas Saulius Barasa varto monografijos apie L. Ivinskį autorės Danutės Petkevičiūtės muziejui dovanotą 1863 metų L. R. Ivinskio kalendorių

KALBOTYRA

Erškėčiuotu keliu lydėjo kalbą į Lietuvos mokyklą

J. Jablonskio pastangos 1905–1918 m. įkurdinti lietuvių kalbą mokykloje

Arnoldas PIROČKINAS

Pradžia 2010 m., Nr. 22

Lietuviškos spaudos draudimo panaikinimas 1904 m. gegužės 7 d. įsaką žadino lietuviams viltį, jog lietuvių kalba bus šiaip ar taip įleista ir į mokyklas. Tos viltys pildėsi įvykiai, gal ir apskritai nebūtų pavykę Šiaurės vakarų krašte (taip tada caro administracija vadino Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernijas – senąją Lietuvos teritoriją) tautinėms mažumoms su savo kalbomis peržengti mokyklos slenkstį. Apie šį nelengvą lietuvių kalbos ir J. Jablonskio kelią į Lietuvos mokyklą žr. plačiau: A. Piročkinas. *J. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas*. – Vilnius: „Mokslas“, 1978. – p. 20–28.

1905 m. lapkričio 1d. (sen. stil.) J. Jablonskis parašo Vilniaus mokslo apygardos kuratoriui prašymą priimti jį į kurią mokyklą lietuvių kalbos mokytoju. Prašymas nebuvo patenkintas. J. Jablonskiui nepavyko tapti įvedamos lietuvių kalbos dėstytoju net Vilniaus kunigų seminarijoje. Kitų metų vasario, kovo mėnesiais atkaklios vilniečių lietuvių ir J. Jablonskio pastangos dėl lietuvių kalbos įvedimo mokykloje

pasiekė pirmąjį kuklų laimėjimą: fakultatyvinio dalyko teisėmis J. Jablonskis ėmė dėstyti grupelėms lietuvių Vilniaus realinėje mokykloje, I berniukų gimnazijoje ir privačioje V. Prozorovos mergaičių gimnazijoje, paskui dar II berniukų gimnazijoje. Administracija lietuvių kalbos pamokų (grupėje po dvi savaitę) dėstytojiui neapmokėdavo: jam atsiųgti turėjo mokinių tėvai. Kad ši našta negultų ant jų, Gabrielio Landsbergio pastangomis 1906 m. kovo 17 (30) d. įkuriamas Lietuvių kalbos mokymo komitetas, kuris ėmė energingai rinkti visuomenės aukas, kad už visas pamokas Vilniaus mokyklose J. Jablonskiui kas mėnesį galėtų mokėti po 100 rublių, taip pat kad galėtų „šiuo tarpu visiškai atsiduoti kalbos reikalui, kad į tą dalyką galėtų žiūrėti, kaip į didįjį savo gyvenimo darbą“ (Lietuvių kalbos mokymo komitetas // Vilniaus žinios, 1906 04 02 (15), Nr. 70 (388)). Už kovo mėnesį turėtas pamokas buvo sumokėta 83 rb 34 kp. Vasario mėnesio užmokesčio jis pats atsisakė.

Minėtose Vilniaus mokyklose lietuvių kalbą J. Jablonskis dėstė palyginti neilgai – iki vasaros atostogų.

Nuo 1906 m. rugpjūčio 1 d. J. Jablonskis skiriamas į Panevėžio mokytojų seminariją neetatiniu lietuvių kalbos mokytoju. Jam pažadėtas 1200 rb metinis atlyginimas. Vilnių jis paliko tikėdamasis, kad Panevėžyje susidarys ne tik palankesnės pragyvenimo sąlygos, bet ir galimybės būsimus Lietuvos mokytojus mokyti lietuvių kalbos – stiprinti jos pozicijas pradinėje mokykloje. Tačiau būtų ilga istorija aprašinėti visus sunkumus ir nusivylimus, kurie privertė galiausiai prašyti švietimo vadovybę iškelti jį iš Panevėžio į ku-

Svilą, rašytoją Juozą Balčiūną-Švaistą (šis baigė 1913 m., tad vargu ar buvo susitikęs su J. Jablonskiu).

Didelis J. Jablonskio laimėjimas buvo Panevėžio mokytojų seminarijai jo sudaryta lietuvių kalbos programa, kuri iš esmės skyrėsi nuo kadaise sukurptos primityvios programėlės. Jos priėmimas ir mėginimas ja vadovautis sukėlė įnirtingą seminarijos vadovybės ir rusų mokinių pasipriešinimą. Galima sakyti, kad nemokantiems lietuvių kalbos ji buvo neįmanoma. O J. Jablonskis, atrodo, net siekė, kad tokie mokiniai jos nė nesimokytų, bet užtat negautų teisės mokyti pradinėse mokyklose, kur šiaip ar taip lietuvių kalba būtų dėstoma. Šio tikslo jam nepavyko įgyvendinti, bet vis dėlto ką ne ką laimėjo: lietuvių kalbai per visus ketverius metus pradinėje mokykloje skirta 17 savaitinių pamokų; jos tvarkaraštyje įrašomos ne paskutinės: lietuvių kalbos mokymas vertinamas lygiai su kitais dalykais. Kiek sušvelninta J. Jablonskio programa tampa valstybiniu dokumentu: 1907 m. rugpjūčio 23 d. (sen. stil.) apygardos kuratorius ją patvirtino. J. Jablonskiui išvykus į Brestą, ši programa, rodos, liko neatšaukta, bet reikia manyti, kad nebuvo nė deramai vykdoma.

Lietuvos žmonėms atkakliai reikalaujant įpradines mokyklas įvesti lietuvių kalbos pamokas, Kauno gubernijos direkcija 1906 m. rugsėjo 11–13 d. surengė posėdį, kuriame dalyvavo Vilniaus mokslo apygardos kuratorius B. Volfas. Buvo pakviesti taip pat keli lietuviai mokytojai: J. Jablonskis, Tomas Ferdinandas Žilinskas (Žilinskis), Mečislovas Vasiliauskas, Antanas Kasakaitis ir Juozas Burba. Svarstyta lietuvių kalbos pradinės mokykloms problema. Iš karto buvo įpareigotas direkcijos mokyklų inspektorius Petras Baublys, į talką pasikvietęs kitą inspektorių Aleksandrą Itomlenskį ir J. Jablonskį, ją sudaryti. „Birutės“ viešbutyje ji buvo surašyta, o paskui posėdyje patvirtinta. Tikrasis autorius buvo J. Jablonskis, todėl vėliau apžvalgose ji įvardijama kaip Jablonskio programa. Kauno gubernijos pradinį mokyklų valdybos direktoriaus aplinkraščiu 1906 m. spalio 26 d. ji pradėjo veikti. Tačiau administracija, pajutusi, kad programa prieštarauja rusiškos mokyklos tikslams, 1908 m. patvirtino naują. Joje paskelbta, kad,

nesant lietuvių „literatūrinės kalbos“ (t. y. bendrinės kalbos), mokytojas moko vietine tarme! Programai keliamas uždavinys paversti lietuvių kalbą priemone, tarnaujančia rusų kalbai išmokyti.

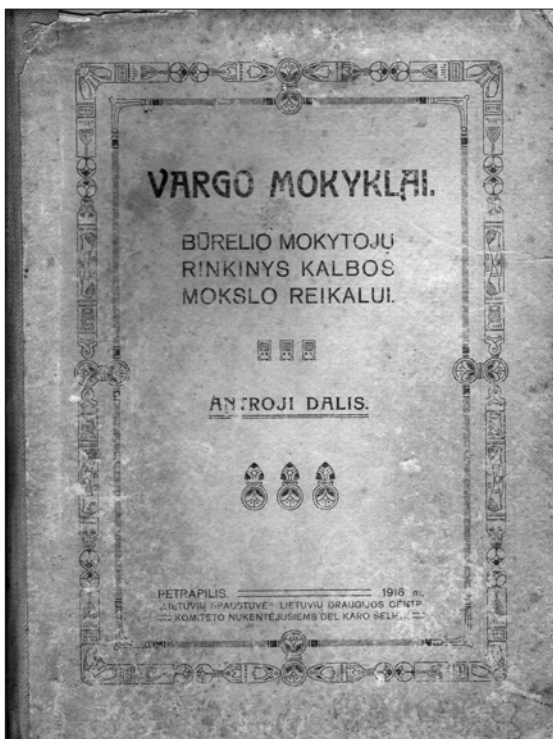
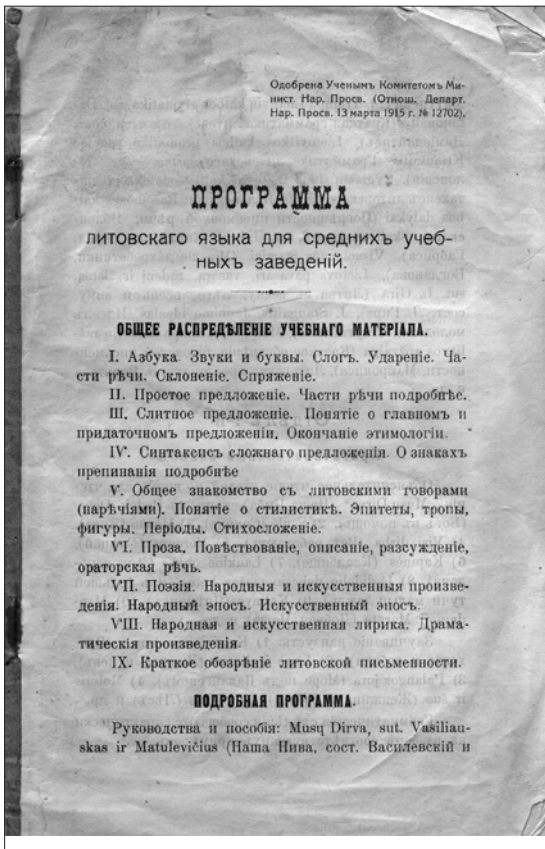
Patvirtinus J. Jablonskio programą, iš karto kilo klausimas dėl vadovėlių. Jį minėtame posėdyje referavo J. Jablons-

Daugirdos, „Aritmetikos uždavinių ir pavyzdžių rinkinys“; antras – Pr. Mašiotas „Aritmetikos uždavinyno“ I dalis, išleista „Aušros“. Straipsnyje svarbi J. Jablonskio nuoroda: „Tų uždavinių rankraščius esu skaitęs“. Ar aiškinti, ką reiškė J. Jablonskio skaitymas?

Minėtame rekomendaciniame sąraše yra P. Višinskio Vilniuje išleistas „Elementorius, arba Skaitymo ir rašymo mokslas“. Jis sulaukė penkių ar šešių leidimų. Vadinasi, jo būta nemenko. Atsiliepiame apie lietuviškus vadovėlius J. Jablonskis jį kartu su A. Kriščiukaičio-Aišbės elementoriumi įvertino kaip geriausius. Kadangi P. Višinskio „Elementoriuje“ išskylančios kelios žemaičių tarmės ypatybės, todėl jis tinkas visų pirma Raseinių, Telšių ir dalies Šiaulių apskrities mokykloms“ (A. Piročkinas, cit. veik., p. 51).

Atsižvelgiant į teigiamus P. Višinskio elementoriaus bruožus, kyla klausimas, ar ir šiuo atveju negalima išsivelti J. Jablonskio indėlio. Kol kas apie J. Jablonskio pagalbą P. Višinskiui rengti šį vadovėlį nepavyko rasti nė menkos užuominos. Tik 1905 m. vasario 13 d. laiške sužadėtinei Juzefai Mikuckaitei yra toks jo sakinukas: „Be to, pradėjau rinkti medžiagą elementoriaus, uždavinyno ir biografijų garsių vyrų parašymui“ (P. Višinskis. Raštai. – Vilnius: „Vaga“, 1964. – p. 546). P. Višinskiui mintis rašyti elementorių galėjo kilti ir be J. Jablonskio ar kieno kito tiesioginio paskatinimo. Juk dar 1901 m. „Varpe“ išspausdintoje recenzijoje „Lietuvos ūkininkų kalendorius ant metų 1901“ jo svarstyta, kaip mokyti rašyti: „Reikia ne pagal alfabetą statyti rašomąsias raides, bet pagal sunkumą jų“ (ten pat, p. 64). Tačiau, žinant, kaip artimai 1904–1905 m. Vilniuje bendravo abu Žemaitės kūrinių globėjai ir „Vilniaus žinių“ bendradarbiai, galima būti beveik tikriems dėl prielaidos, jog P. Višinskis nebus praleidęs progos parodyti savo elementoriaus rankraštį J. Jablonskiui. Kiek ne kiek šią prielaidą patvirtina P. Višinskio „Raštų“ komentaruose esąs tvirtinimas, kad J. Jablonskis esąs taisęs kai kurių „Šviesos“ leidinių (kurių?) kalbą (ten pat, p. 547). O „Šviesa“ – tai P. Višinskio 1905 m. įsteigta knygų leidimo bendrovė (jai vadovavo iki mirties).

1908 m. rugsėjo pabaigoje Breste atsidūrusiam J. Jablonskiui pasidarė sunkiau dalytis Lietuvos rūpesčiais su nutolusiais vilniečiais. Čia jam teko dirbti beveik ketverius metus, kol 1912 m. rugpjūčio 1 d. buvo perkeltas arčiau Lietuvos, į Gardino gimnaziją. Šiame istoriniame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mieste dirbo dvejus metus: 1914 m. liepos 4 (17) d. įsakymu, dvi savaites prieš Vokietijos karo su Rusija pradžią, buvo, galima sakyti, išstremtas į bene nykiausią Vilniaus mokslo apygardos užkampį – Vitebsko gubernijos apskrities miestelį Veližą. Čia sąlygos dirbti lietuviams reikalingą visuomenės darbą ypač pasunkėjo, pasidarė

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2010 m. *Mokslo Lietuva* vykdo projektą *Mokslui, visuomenei ir kultūrai*. Siekdama populiarinti laikraštyje publikuojamą medžiagą redakcija leidžia naudotis publikacijomis tol, kol Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remis minėtą projektą.

beveik neįmanomos. Laimė, Martyno Yčo pastangomis J. Jablonskiui po metų iš šio užkampio pavyko ištrūkti: 1915 m. spalio 5 d. jis atvyko į Voronežą, kur buvo susibūrusi didelė lietuvių pabėgėlių kolonija. Čia veikė dvi M. Yčo gimnazijos, dvi dviklasės mokyklos, „Saulės“ draugijos kursai (mokytojų seminarija) ir t. t. Čia jis rado visą būrį aktyvių lietuvių inteligentų ir dešimtyje bendrabučių gyvenančių beveik tūkstantį iš Lietuvos kilusių moksleivių.

Iki Voronežo praleisti septyneri metai J. Jablonskiui nedavė paskatos rašyti apie mokyklos reikalus. 1909–1911 m. apie lietuvių kalbą mokyklose neįspausdino nė vieno straipsnio. Tik 1912 m. straipsnelyje „Vidurinių vyrų mokslo įstaigų mokytojų algos“ (JR, t. 2, p. 50–51) pasipiktinęs rašė, kad lietuvių kalbos mokytojai, palyginti su lenkų kalbos mokytojais, pagal naujai priimtą Rusijos Dūmos įstatymą yra nuskriausti. 1914 m. vieninteliame tais metais šia tema straipsnyje „Lietuviai ir Panevėžio mokytojų seminarija“ (ten pat, p. 51–52) vėl kelia opią lietuviams švietimo problemą. 1915 m. pradžioje dar iš Veližo lietuvių spaudoje paskelbia keturis rašinius apie švietimą. Iš jų ypač išskirtinas straipsnis „Del lietuvių kalbos programos mūsų mokykloms“ (ten pat, p. 57–59). Tai gana išsami ir kritiška tų metų kovo mėnesį Vilniaus mokslo apygardos patvirtintos ir vasarą paskelbtos programos analizė. Griežčiausiai joje pasisakoma apie nevertingų vadovėlių rekomenduojamus nagrinėti menkus rašytojus: „Rašytojams (įvairių rūšių „poetams“), rašantiems dirbtine kalba, be talento ir dažnai be mokslo, neturėtų būti vietos rimtoje mokykloje“ (p. 58).

Voroneže lietuvių kalba mokykloje, galima sakyti, atsidūrė J. Jablonskio dėmesio centre. Savo susirūpinimą sunkia lietuviškos mokyklos būkle jis išreiškė 1916 m. straipsnyje „Didžiojo mokyklos reikalu“ (ten pat, p. 59–61). Straipsnis pradedamas net mūsų laikais įsidėmėtinu teiginiu: „Tauta, kurios mokykla nedarba ištikrųjų šviečiamo savo darbo, nekalia jos kaip reikiant iš miego, yra labai labai varginga. Tokia varginga yra dabar ir mūsų tauta: mūsų mokyklų buvo ligi šiol labai mažai ir tos pačios buvo labai menkos, netikusios“. Toliau, keliais bendrais bruožais atskleidęs vargingą lietuviškos mokyklos padėtį, J. Jablonskis klausia: „Kas gi daryti?“ Duoda atsakymą, nurodydamas, kad viena iš priemonių, galinčių gerinti jos darbą, būtų ketinimas leisti „du kartus metuose pedagogų leidinį, skiriamą mūsų mokyklai ir šiaip jau tautos švietimo reikalui“. Šio leidinio redakciją mokytojų būrelis paskyrė S. Čiurlionienei, Pr. Mašiui ir J. Jablonskiui. Straipsnyje išdėstyta leidinio programa, kurioje išvardijamos opiausios problemos. Atskirai apie lietuvių kalbą neužsiminta, bet jai tikriausiai būtų buvę skiriama daug vietos. Deja,

svajonių leidinys nepasirodė. Tačiau J. Jablonskio keltos mintys nedingo be atgarsio: jos šiaip ar taip atsispindėjo netrukus, po kelerių metų, jau nepriklausomoje Lietuvoje pradėtoje leisti pedagoginėje periodikoje.

Tais pačiais metais lietuvių visuomenei J. Jablonskis trumpa anotacija pristatė savo sudaryto vidurinės mokyklos žemesniosioms ir pradinės mokyklos aukštesniosioms klasėms rinkinio „Vargo mokyklai“ pirmąją dalį, skiriamą kalbos mokslui (ten pat, p. 62).

1917 m. J. Jablonskiui ypač pradėjo rūpėti lietuviškos mokyklos. Joms skyrė net penkiolika įvairaus dydžio ir pobūdžio rašinių. Ne visi jie tiesiogiai susiję su lietuvių kalba mokykloje. Verta atkreipti dėmesį į 1916 m. Maskvoje išleistos skaitinių knygos „Vainikėlis. Skaitymui knyga antriems mokslo metams“ išsamią recenziją (ten pat, p. 77–92), išspausdintą „Santaros“ laikraštyje. Ji pradėjo J. Jablonskio vėliau plėtotą lietuviškiems skaitinių vadovėliams būdingų ydų kritiką. Patyręs pedagogas visų pirma pareiškia, kad vadovėlio „straipsnelių tarpe betgi nemaža ir kamšalo, netinkančio dvasios penui mokykloje“ (p. 79). J. Jablonskiui netiko visi dalykėliai, kurie vaizdavo su tikrove nesutampančius veikėjų poelgius, santykius ir kt. Jis išpeikė vaizdelį, kaip skęstančiai skruzdei karvelis numetė šakutę. Po kurio laiko išsigelbėjusi skruzdelė jį atsilygino: kai ji jį taikėsi šauti medžiotojas, ji įkando šiam į koją ir sutrukdė kėslą. J. Jablonskis išvardija dešimt tokių realybei prieštaraujančių vaizdelių. Pavyzdžiui, pasakojimas, kaip lapė, užpykusi ant savo uodegos, ją iškišo iš urvo, o tada buvusi pati šunų sučiupta. Be šių rašinių, nagrinėjama dar trylika (a–o) panašių pasakojimų.

Antras recenzijoje keliamas dalykas – tai menkavertės poezijos, primitivių, nemėniskų eilėraščių kaisiojimas į mokiniams skiriamas skaitinių knygas. Savo nepritarimą tokiai „poezijai“ J. Jablonskis motyvuoja vienuolika ištraukų, kaip ir tokiu pavyzdžiu:

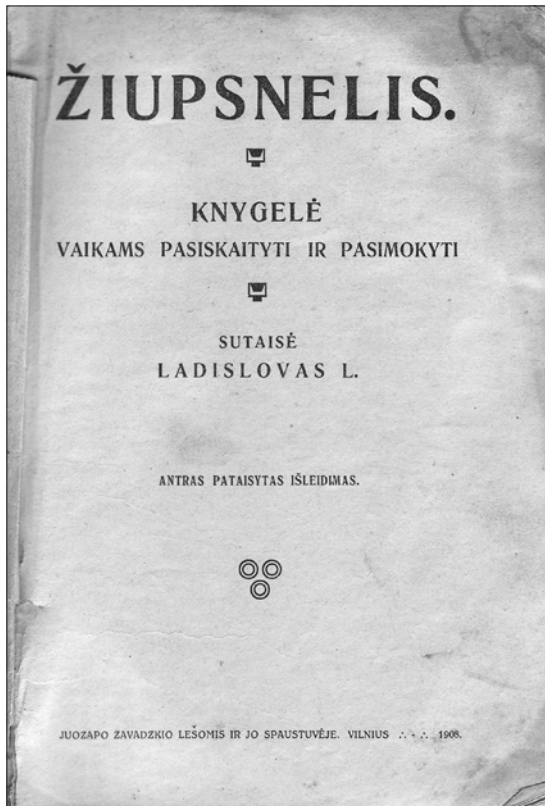
11) *Jaunam, mat, berneliui,
Reik protą plėtot,
Kad vėliau išaugus
Naudingų pastot (4)...*

J. Jablonskis ypač piktnosio prastais eilėraščių rimais. Šiandien vienas kitas jo reikalavimas gali atrodyti per griežtas. Tačiau jo išvada, kad eilėraščių „dauguma yra ne poetų, bet eiliadirbių dariniai“, visiškai teisinga. „Mokyt iš jų vaikas, kur rūpi kalbos, grožio, dailės, auklėjimo dalykas, man rodos, nereikėtų, – sakė jis. – Negi galime eilėraščiais griauti mokykloje jų kalbą, kurios patys joje mokome; negi galime dildyti per mokyklą gimtosios kalbos ypatybes ir vaiko kalbos dailės skonį!“ Tuo metu jis matė tik vieną išeitį: „... autoriai gerai būtų padarę neimdami į savo vadovėlį taip daug abejojamų vertės „poezijų“ (p. 87). Jų vietoj būtų pravertę daugiau dėti „mūsų žmonių dainelių“, kaip tai yra

padaręs J. Murka, „Vaikų darbynečio“ autorius.

Recenzijoje J. Jablonskis gerokai pakeidė taip pat „Vainikėlio“ kalbos trūkumus (pateikė 56 taisytnus atvejus) ir rašybą.

J. Jablonskio idėja, koks turėtų būti skaitinių mokyklai rinkinys, realizuota jo dviejų dalių darbe „Vargo mokyklai“. Būrelio rinkinys kalbos mokslo reikalui“. Abi dalys išėjo Petrapilyje, t. y. Petrograde, 1916 m. Sprendžiant

iš J. Jablonskio minėto pristatomojo straipsnelio, pirmoji dalis pasirodė kiek anksčiau, bene liepos mėnesį. Tos dalies viršelyje dar skelbiama, kad išeisiančios taip pat antroji ir trečioji dalys. Pastaroji liko ar nesudaryta, ar neišspausdinta.

Abi išleistos dalys skiriasi apimtimi ir įrišimu. Pirmąją dalį sudaro 96 p., jos viršeliai minkšti, antroji dalis – 276 p., viršeliai kartoniniai. Rinkinio paskirtis, kuriai mokyklos klasei jis tinkamas, griežčiau nenusakytas. Abiejų dalių pabaigose spausdintuose „Redakcijos žodeliuose“ gana aptakiai nurodoma: „Tais skaitymais, kol čia nieko tam reikalui neturime, norime naudotis jau ir dabar įvairiose šių dienų (aukštesiose pradžios ir vidurinėse) mokyklose“. Taigi išeitų, kad teikiamas dviejų dalių rinkinys yra gana universalus pobūdžio. Mokytojas turėjo pats pasirinkti, kas, jo nuomone, mokiniams tinka. Kai kurie dalykai net gimnazijos žemesniųjų klasių mokiniams nebūtų įkandami. Pirmojoje dalyje sentencijų rinkinėlis, įvardytas antrašte „Kalba“, ar abiejose dalyse spausdinamo Edmono de Amičio apysakos vertimo atskiri skyriai 9–13 metų amžiaus vaikams vargu ar iki galų suprantami.

Jeigu labai nuosekliai ir griežtai J. Jablonskio kriterijais vertintume leidinyje „Vargo mokyklai“ teikiamus dalykus, tai tarp jų atsirastų vienas kitas supasakintos, nerealios tikrovės kūrinių, kaip: „Varnas ir varniukai“ ar „Lapės uodega“ (2-oji dalis, p. 9, 10–11). Tačiau nebūkime priekabūs, kaip nėra priekabūs tokių siužetų atžvilgiu vaikai. Šiaip ar taip J. Jablonskio „Vargo mokykloje“ iš tikrųjų daug lietuvių tautosakos. Pirmoje dalyje yra vėliau išpopuliarėjusių klasikinių pasakų: „Kiško lūpos“, „Vištytė ir gaidžiukas“, „Gulbė, karaliaus pati“, „Eglė, žalčių karalienė“, „Sigutė“, „Devyni broliai ir jų sesuo Elenytė“. Čia pateikiama taip pat

dešimt lietuvių liaudies dainų, 25 mįslių ir net 547 patarlės bei priežodžiai. Šie tautosakos kūriniai ypač gražiai reprezentuoja lietuvių kalbos raišką. Tai tikras autentiškos liaudies kalbos vartosenos aruodas. Iš jo galėjo ypač daug pasisemti nuo gyvosios kalbos nutolęs jaunimas.

Gausūs autoriniai dalykai – originalieji ir verstiniai – turėjo atskleisti mokiniams bendrinės kalbos modernizacijos polinkius. Kartu plėtė jų pasaulio pažinimą, ugdė dvasinių gyvenimų, skatino analizuoti savo aplinkos reiškinius. Taigi jie turėjo auklėjamosios reikšmės.

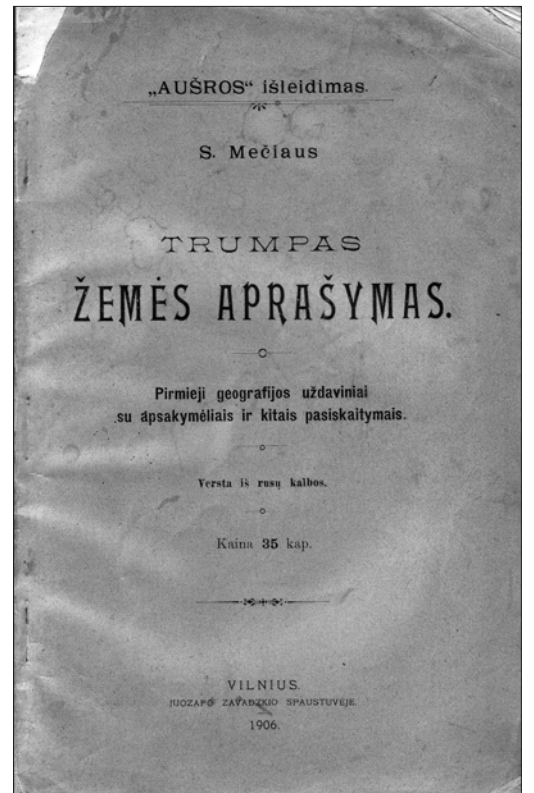
Šiems tikslams J. Jablonskis parinko nemažai tekstų iš savo redaguotų ir rengtų prof. M. Bogdanovo „Visuomenės įnamių“, S. Mečiaus „Trumpo žemės aprašymo“. Atrodo, specialiai „Vargo mokyklai“ buvo verčiama dalykų iš S. Mečiaus „Europos geografijos pamokų“, V. Lukjanskajos „Gyvūnų draugo“, G. Vagnerio „Pirmųjų pasakojimų iš gamtos istorijos“ ir L. Tolstojaus „Skaitymų knygos“. J. Jablonskis tikėjosi, kad mokiniams daug teigiamų paskatų turėtų duoti rašiniai apie gyvenimą kitose šalyse: „Blaių dorų žmonių tarpe“ (kova su girtybe Skandinavijoje), „Danų parapija“ (susiklausymas mažiausiam savivaldos vienetui – parapijai), „Anglų kaime“, „Skelbėjas“ (abiejuose anglų gyvenimas didmiestyje). Vėliau dėl vaizdelių „Danų parapija“ ir „Anglų kaime“ nepasitenkinimą reišė nuolatinis priekabus J. Jablonskio kritikas Adomas Jakštas: šių dalių kaimų gyvenimas jam, šiaip ar taip, buvo pernelyg didelis kontrastas Lietuvos parapijoms ir kaimams, kur kerojo palyginti daug atgrasios neapykantos ir netolerancijos (žr. A. Jakštas. Vargo mokyklai [...] // Draugija, 1920, Nr. 9–10 (117–118), p. 399).

Abiejose dalyse „Vargo mokyklai“ nėra nė vieno eilėraščio. J. Jablonskis jų žadėjo įdėti trečiojoje dalyje, kuri, kaip sakytas, nebuvo išleista. Mėgindamas šiaip ar taip ištesėti savo pažadą, tais dalykais kiek papildė jau nepriklausomoje Lietuvoje išėjusius kitus leidimus.

Voroneže J. Jablonskis vis dėlto įstengė ištesėti kitą pažadą, duotą minėtame „Žodelyje“: parengė ir išleido „Mūsų žodynėlį“, kurį paantraštėje pavadino „Vargo mokyklos“ priedėliu“ (Voronežas: „Lietuvių spaustuvė“, 1918. – 64 p.). „Mūsų žodynėlis“ nedidelis: jame apie 1800 žodžių lizdų. Kartais lizde aiškinami keli žodžiai, tad jų žodynėlyje daugiau. Žodynėlyje sudėti nutolusiems nuo gyvosios kalbos galintys kelti sunkumų liaudiniai žodžiai ir naujadarai – terminai. Iš šio žodynėlio jų sėmėsi ne vien moksleiviai, bet ir daugelis inteligentų pirmai-

siais nepriklausomos Lietuvos metais, kai pristigdavo paprasto termino.

Jausdamas, kaip lietuviška mokykla stokoja tinkamų elementarių matematikos terminų, J. Jablonskis išvertė dalį populiarus Rusijos mokyklose A. Kiseliovo vadovėlio: Aritmetika. Mokslo pradžia ir terminai (Mokytojo reikalui). – Voronežas: [Lietuvių d-jos nukentėjusiems dėl karo šelpiti] Kultūros ir švietimo sekcija, [1917]. – 64 p. Be tiesioginio tikslo duoti mokiniams žinių apie geografiją, tam tikrą kalbos ugdymo paskirtį turėjo taip pat Voroneže antru leidimu išspausdintas S. Mečiaus „Žemės aprašymas“ (pirmasis leidimas, verstas Juozo Tonkūno ir Jono Jablonskio, išleistas 1906 m. Vilniuje). Voronežiškis leidimas (S. Mečius. Žemės aprašymas. Pirmieji geografijos pamokymai su ap-

sakymėliais ir įvairiais kitais pasiskaitymais. Antrasis leidimas. – Voronežas: „Lietuvių spaustuvė“, 1918. – 126 p.) kiek skiriasi: patikslinti kai kurie terminai, pagerinta kalba, gerokai išplėsti Lietuvai skirti skyreliai.

Voroneže J. Jablonskis pradėjo rašyti mokyklai ypač reikalingą vadovėlį – lietuvių kalbos gramatiką, morfologiją. Ko gero, 1918 m. birželio 12–13 d. Voroneže sėsdamas į traukinį, kuris jį su daugiau kaip 1300 pabėgėlių turėjo grąžinti į išsiilgtąją tėvynę, jis jau vežėsi beveik baigtą jos rankraštį. Po dviejų savačių vargingos kelionės tėvynės išsiilgę voronežiečiai rado nepriklausomybę paskelbusią Lietuvą. Tačiau toji nepriklausomybė buvo gana sąlygiška, deklaratyvi. Vokiečių okupacinė administracija tebelaike savo rankose visas krašto valdymo vadžias. Net sparčiai gausėjančios pradinės ir vidurinės mokyklos negalėjo būti atidaromos be vokiečių pareigūnų leidimo. Vis dėlto, šiaip ar taip sakysi, šalyje dominavo lietuviška mokykla: buvo prasidėjęs trečiasis jos raidos etapas.

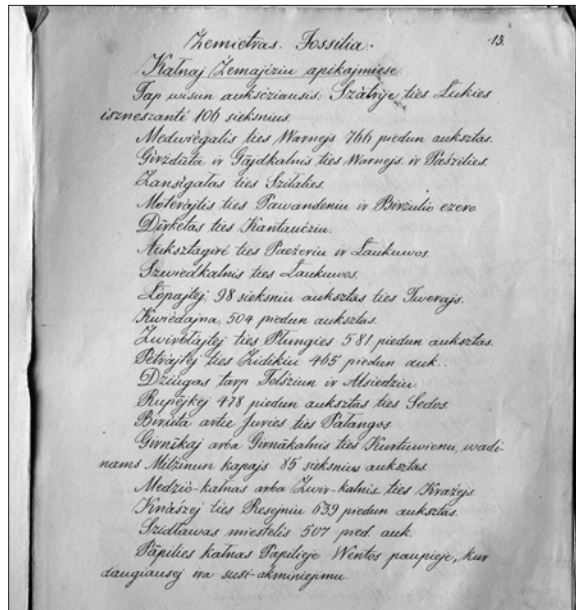
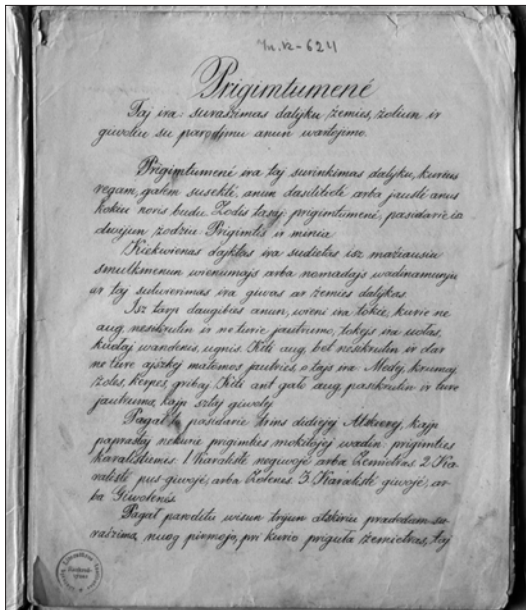
Bus daugiau

Mokslo Lietuva

Gerbiame skaitytojai, laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti ne tik pašto skyriuose, bet ir internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt. Taip pat galima prenumeruoti prekybos centrų MAXIMA XX ir MAXIMA XXX informacijos skyriuose.

ATMINTIS

Lietuvišką pasaulį kūres savyje ir tautoje

L. R. Ivinskio rankraščio „Prigimtūmenė“ I dalies, saugomos Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštyne (F-624), 1 ir 13 psl. kopijos

■ Atkelta iš 9 p.

atstovas. Iš kur jis sėmėsi įkvėpimo, jėgų, motyvacijos savo veiklai? Juk tuo metu pasukti į lietuviškumą jau savaimė reikė opozicinę nuostatą, tam tikrą savęs priešpriešinimą vyraujančiai lenkakalbei opinijai.

A. Aukšoriūtė. Iš tikrųjų L. Ivinskis buvo be galo darštas ir tyliai dirbo savo darbą. Iš kur jis sėmėsi jėgų nebūtų paprasta atsakyti, kadangi išliko nedaug duomenų apie L. Ivinskio vaikystę, jo tėvus, gyvenamąją aplinką ir įtakas. Juk nežinome net tikslios vietos, kur Laurynas gimė. Tėvai nuomodavo žemę, tad kėlėsi iš vienos Žemaitijos vietos į kitą. Galime spėlioti, kad Laurynui nuo mažens buvo būdingas žinių ir mokslo troškimas, jis mylėjo savo tautą ir paprastus kaimo žmones, visą gyvenimą siekė padaryti kuo daugiau ir kuo geriau. Mums labai svarbu, kad L. Ivinskis ypač domėjosi lietuvių kalba, buvo užsimojęs parengti lenkų-lietuvių kalbų žodyną, ėmėsi ir kitų dviejų – dvikalbio rusų-lietuvių ir keturkalbio rusų-lietuvių-lotynų-lenkų kalbų žodynų. Jie liko neužbaigti. Jam nebuvo lemta įgyvendinti didžiųjų sumanymų, tačiau L. Ivinskio vardas įėjo į lietuvių leksikografijos istoriją. Jis rinko žodžius lietuvių kalbos žodynui, užrašinėjo tarmių žodžius, darė išrašus iš įvairių spausdintų bei rankraštinių žodynų. Sumanymą parengti lietuvių kalbos žodyną L. Ivinskis išsamiai atskleidė laiške Vilniaus Mokslo apygardos inspektoriumi, Rusijos geografų draugijos Šiaurės vakarų skyriaus pirmininkui Vasilijui Kuliniui. L. Ivinskis suprato, kad žodyno rengimas yra didžiulis, daug laiko reikalaujantis, darbas. Minėtame laiške L. Ivinskis rašė, kad „žodynas, kuriam sudaryti tvarkoma medžiaga, bus parašytas pasiremiant broliška latvių kalba, turinčia patį šaltinį ir savo egzistavimo genėžę; taip pat kiekvienas žodis iš gamtos istorijos būtinai turės būti paaiškintas klasikine lotynų kalba...“.

ML. Šiam humanitarui nebuvo svetimi gamtos mokslai, bet įdomiausia, kad jį traukė ir technika. Sukonstravo traukinių stabdymo įtaisą ir, matyt, nepastatė, nes 1873 m. šis traukinių stabdiklis buvo išsiųstas į Vienoje vykusią pasaulinę parodą. Į tą parodą 1871 m. Varšuvoje vykęs botanikų suvažiavimas atrinko ir L. Ivinskio sudarytą „Grybų atlasą“ su jo moksliniu aprašu. Galima tik stebėtis žemaičio įvairiapusiškumu.

A. Aukšoriūtė. Labai gaila, kad paminėti eksponatai dingę ir nepasiekė Vienos. Kai pradingo „Grybų atlasas“, autorius vėliau jį iš naujo sudarinėjo. Galimas dalykas, kad dalis to senojo arba naujojo atlaso juodraščių yra Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštyne, kur saugomos dvi dalys – „Agaricus aeruginosus IV Pratella“ (F1–660) ir „Scaurus Agaricus rufo divaceus“ (F1–661), iš viso 226 p. su paties L. Ivinskio pieštais grybų piešiniais, kurių yra 769. L. Ivinskis kiekvienam grybui paskyrė atskirą aplankalėlį, kurio pirmajame puslapyje davė lotynišką, šalia lietuvišką, lenkišką, kai kur vokišką, čekišką ar rusišką pavadinimą. Aplankalėliuose pateikti piešiniai ir lenkiški grybų aprašai. Apibūdinamas grybo kotas, kepurė, žvynai, spalva, kvapas, skonis, nurodomos augavietės. Grybai aprašyti 1868–1874 bei 1876 metais. Lietuvių terminologijai įdomūs L. Ivinskio pateikti 73 lietuviški grybų rūšių pavadinimai.

ML. Neabejotiną poveikį L. Ivinskiui turėjo žymios asmenybės, su kuriomis jam buvo tekę bendrauti. Tai kunigaikštis Irenėjus Oginskis, kurio 1859 m. įkurtos Rietavo agronomijos mokyklos vienas iš organizatorių ir dėstytojų buvo L. Ivinskis. Šiauliuose 1871 m. jis mokė grafo M. Zubovo sūnų. Priėmęs kunigaikščio Bogdano Oginskio pasiūlymą grįžo į Rietavą (apie 1874–1875 m.), kur dėstė Rietavo muzikos mokykloje. Pagaliau 1879 m. L. Ivinskį kvietė Milvydų dvaro savininkas I. Gružauskas. Kaip namų mokytojų jam tekdavo sėdėti stalų galyje, bet tai buvo ypatinga aplinka, žymūs to meto elito asmenys.

A. Aukšoriūtė. Elito aplinka neatgrasė L. Ivinskio nuo paprastų kaimo žmonių. Būtent jiems skirtos L. Ivinskio pastangos, kad kaimo žmonės turėtų

ką skaityti lietuviškai. Jo kalendoriuose daug praktinių patarimų ūkininkams, pamokomųjų ir šviečiamųjų straipsnių: kaip prižiūrėti gyvulius, auginti daržoves ir javus, dirbti kitus žemės ūkio darbus, kaip tvarkyti namų ūkį, virti valgi, kaip gydyti įvairias žmonių ir gyvulių ligas, išsaugoti sveikatą ir kita. L. Ivinskis visada liko arti kaimo žmogaus. Jo nuostata – mokslo žinias savo krašto žmonėms pateikti jiems suprantama gimtąja kalba.

Tarnaudamas dvaruose jis daug laiko skirdavo savo mokslinei ir publicistinei veiklai. Vasaromis daug keliaudavo ir ne vien po Žemaitiją, pasiekdavo ir Panevėžio kraštą. Kelionėse rinkdavo grybus, augalus, sudarinėjo herbarus, labai daug bendraudavo su įvairių vietovių žmonėmis, rinkdavo tautosaką, tarmybes ir kitą kalbinę medžiagą. Jam rūpėjo parodyti, kokia turtinga Lietuvos gamta, įdomi ir vaizdinga lietuvių kalba, ypač paprastų kaimo žmonių kalba ir tautosaka.

Nuo „Žemėminos“ prie „Žolėminos“

A. Aukšoriūtė. Tarptautinei mokslo bendruomenei L. Ivinskis

siekė pateikti ir lietuviškąją įvairių tyrinėjimų medžiagą. L. Ivinskiui rūpėjo lietuviškai aprašyti negyvąją gamtą – uolienas, akmenis, dirvožemius, metalus, ežerus, upes, pelkes, Žemaitijos kalnus – tą jis padarė savo gamtos mokslų darbo rankraščio „Prigimtūmenė“ turenti sawieje dalijus žemės, žolium ir giwunun su parodimu anun wartojimo“ pirmoje dalyje „Žemėmina“. Aprašė ir gyvąją gamtą – augalų ir grybų pasaulį antroje minėto rankraščio dalyje „Žolėmina“ – tai sisteminis šios srities vardynas. Augalai aprašomi sistemiškai, remtasi Karlo Linėjaus augalų klasifikavimo sistema. L. Ivinskis aprašo augalų ar grybų būrį, skirsto jį į šeimas, o pastarąsias – į gentis. Tiek pirmoje, tiek antroje darbo dalyje

lės – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštyne. Iškodamas lietuviškų pavadinimų rėmėsi girdėtais iš žmonių, o jų neradęs, dažniausiai kurdavo naujadarus arba naujažodžius.

Iš laiškų ir darbo pavadinimo aiškėja, kad Ivinskis buvo sumanęs parašyti ir trečiąją „Prigimtūmenės“ dalį, matyt, ketindamas aprašyti gyvūniją, bet tos dalies rankraštis ar jo fragmentai nerasti. Gaila, kad „Prigimtūmenės“ rankraštyje nėra datos, iš kurios būtų galima nustatyti, kada rankraštis parengtas. Manoma, kad parašytas apie 1870-uosius metus. „Prigimtūmenės“ rankraštis buvo išsiųstas į Krokuvą, bet išspausdintas taip ir nebuvo. Ten yra ir Ivinskio rengto lenkų-lietuvių žodyno

L. R. Ivinskio atminimo lenta prie Žemaičių vyskupystės muziejaus

L. Ivinskis greta lietuviškų mineralų, grybų ar augalų vardų duoda atitikmenis lotynų, labai dažnai lenkų ir kai kada vokiečių kalbomis. Jis sudarė ir abiejų dalių abėcėlines visų kalbų atitikmenų rodykles. „Prigimtūmenės“ rankraštis saugomas Lenkijos mokslo akademijos bibliotekoje Krokuvėje, o juodraštinis pirmos dalies variantas ir jos lietuviškų, lotyniškų, lenkiškų ir vokiškų atitikmenų rodyk-

rankraščio fragmentas. Žodynas nebaigtas, jį sudaro daugiau nei 2 tūkst. puslapių, apima žodžius nuo A iki R raidžių. Šiuo metu šis žodynas rengiamas publikuoti. Toje pačioje bibliotekoje saugomas Ivinskio lenkiškai rašytos lietuvių kalbos gramatikos rankraštis.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Konferencijos dalyviai prie L. R. Ivinskio kapo Kušėnuose

L. R. Ivinskio antkapinis paminklas

Anykštėnai minėjo kariuomenės dieną

Vytautas RIMŠA,
Svėdasiškių draugijos „Alaušas“
Tarybos narys, atsakingas už
mokslinę veiklą

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, nemažai dėmesio mūsų šalyje skiriama tautiniam ir patriotiniam jaunimo auklėjimui, visuomenės švietimui. Siekdama paskatinti šį darbą, Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija, mokyklos, kartu su Krašto apsaugos ministerija, 2008 m. šalyje pradėjo vykdyti nacionalinio masto daugiamečių socialinį projektą „Drąsinkime ateitį“. Jo metu mokyklose ir kitose institucijose kalbama ir diskutuojama apie karo tarnybą, karininko profesiją, motyvuotą kario profesijos pasirinkimą, valstybės apsaugą, šalies kariuomenę. Itin daug dėmesio skiriama Lietuvos kariuomenės sandarai bei struktūrai, aprūpinimui, mokymams, veiklai bei jos reikšmei saugant tautos ir valstybės nepriklausomybę, laisvę, demokratiją.

Igyvendinant projekto tikslus ir uždavinius bei remiant iniciatyvas, norima kuo išsamiau supažindinti visuomenę ir atskiras bendruomenes su Lietuvos kariuomenės kasdieniu gyvenimu: mokymais, darbais ir siekais, apsilankyti kariniuose daliniuose, paragauti kareiviškos košės, pabendrauti, padėti geriau suvokti esminę mūsų kariuomenės misiją – saugoti valstybę, palaikyti taiką, o prireikus, su ginklu rankose pastoti priešams, pasikėsusiems į mūsų šalies suverenitetą, kelią. Vienas svarbiausių projekto uždavinių – lapkričio mėnesį kartu su visuomene šalyje rengti tradicinius Lietuvos kariuomenės dienos minėjimus.

Prasmingą ir gražią minėtų ministerijų iniciatyvą šiemet noriai palaikė Pasaulio anykštėnų bendruomenė (PAB, pirm. akad. prof. Antanas Tyla) ir jai priklausantis Vilniaus anykštėnų sambūris (VAS, pirm. Rita Virbalienė) bei Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija (LKA, viršininkas plk. Gintaras Bagdonas). Iš anksto buvo sutarta lapkričio 12 dieną, LKA kartu su kariūnais, iškiliai pažymėti Lietuvos kariuomenės dieną (ji švenčiama lapkričio 23 d., tačiau visos dienos iki tol čia jau buvo užimtos renginiais). Tad tą vėsoją penktadienį, iškart po darbo, į šią iškilų šventę LKA susirinko gan gausus būrys Vilniaus anykštėnų, tarp jų – Anykščių miesto, Debeikių, Surdegio, Troškūnų, Svėdasiškių draugijos „Alaušas“ ir kitų Anykščių rajono vietovių bendruomenių atstovai, anksčiau ar vėliau įsikūrę Vilniuje. Šįkart renginyje panorio dalyvauti daugiau nei 80 kraštiečių.

Programos vadovė, V. A. Graičiūno aukštesniosios vadybos mokyklos studentė, anykštietė Indraja Juciūtė Lietuvos kariuomenės dienos minėjimą pradėjo didžiojo lietuvių poeto Maironio eilėraščio, tapusio liaudies daina, posmu: „Ten už upių plačių žiba mūsų pulkai / Jie mylimą Lietuvą gina...“. Paskui švelniai suskambo Anykščių muzikos mokyklos kanklininkų ansamblio (vad. mokytoja Jolita Novikienė) atliekamos lyriškos lietuvių liaudies melodijos.

Renginio vadovė trumpai priminė ir Lietuvos kariuomenės istoriją: šią dieną šalyje imta švęsti 1918 m., paskelbus Lietuvos Nepriklausomybės aktą, kai tų metų lapkričio 23-ąją buvo išleistas pirmasis įsakymas kurti

Svėdasiškių draugijos „Alaušas“ narė Rasa Pajarskienė, jos sūnus Matas ir (viduryje) kraštiečių, Lietuvos karo akademijos viršininkas, plk. Gintaras Bagdonas

Lietuvos ginkluotąsias pajėgas ir pradėti pirmieji darbai. Pradžia buvo itin sunki: po Pirmojo Pasaulinio karo iš šalies traukėsi vokiečių kariuomenė, jos pėdomis žygiavo Raudonoji armija. Lietuvos kariuomenę pradėjo organizuoti lietuviai karininkai, grįžę iš Rusijos. Jau 1917 m. Rusijos lietuvių karių iniciatyva buvo sukurta lietuvių karininkų sąjunga, sudaryti atskiri daliniai: 1,5 tūkst. lietuvių karių batalionas Vitebske, atsargos batalionas Smolenske, lietuvių batalionas Rovne, Vytauto Didžiojo batalionas Sibire ir kt. Deja, po Spalio revoliucijos Karininkų sąjunga ir šie daliniai buvo priversti išsiskirstyti.

Pirmąjį pėstininkų pulką Lietuvoje pradėta organizuoti 1918 m. lapkričio pradžioje. Pirmasis naujokų šaukimas paskelbtas 1919 m. kovo mėnesį, kai pradėta formuoti artilerija, kavalerija, aviacija. 1918–1920 m. už Lietuvos laisvę mūsų kariuomenė jau kovėsi fronte su rusų bolševikais, bermontininkais ir klastingai šalį užpuolusiais lenkais. Tarpukario metais Lietuva turėjo 9 pėstininkų, 4 artilerijos ir 2 kavalerijos pulkus, aviaciją ir karo technikos dalinius, kuriuos sudarė inžinerijos, geležinkelininkų, ryšininkų ir transporto padaliniai.

TSRS okupacijos metais dalis mūsų kariuomenės buvo sunaikinta, kita inkorporuota į raudonosios armijos

sudėtį. 1990 m. tapus Nepriklausoma Lietuvos Respublika Kariuomenė atkurta. Pirmasis savanorių karių išbandymas įvyko lemtingomis 1991-ųjų metų sausio dienomis. Dabar Lietuvos Respublikos Prezidento vadovaujamą kariuomenę sudaro sausumos kariuomenė, oro ir jūrų pajėgos. Lietuvos kariai NATO sudėtyje dalyvauja tarptautinėse pratybose ir taikdarysiose misijose.

Po vadovės įvadinio žodžio vėl suskambo Anykščių muzikos mokyklos kanklininkų ansamblio kanklės. Paskui prasidėjo susitikimas su dviem gerai anykštėnų pažįstamais kraštiečiais – aukštais Lietuvos kariūnais.

Pirmasis kalbėjo dimisijos generolas Jonas Andriškevičius. Tarsi pratęsdamas pasakojimą apie Lietuvos kariuomenės istoriją, jis gan vaizdžiai ir išsamiai (ekrane parodydamas portretus bei rašytinę informaciją) papasakojo apie buvusius nepriklausomos Lietuvos kariuomenės generolus. Naudodamas per keletą metų surinktą istorinę ir faktografinę medžiagą, priminė Lietuvos generolų pareigas, tarnybos eigą ir atliktus darbus, atskleidė kai kuriuos veiklos epizodus ir sudėtingus gyvenimo vingius bei likimus. Generolas kvietė kraštiečius ir toliau nepamiršti savo didvyrių, deramai įamžinti jų atminimą, rūpintis ir prižiūrėti kariūnų amžinojo poilsio vietas.

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos (LKA) viršininkas, pulkininkas Gintaras Bagdonas, naudodamasis vaizdinėmis elektroninėmis priemonėmis, kraštiečiams nuodugnai pristatė LKA: jos struktūrą, mokymo padalinius ir profesijas, dėstytojų ir studentų kontingentą, specialybes, kurių pastaruoju metu čia mokosi LKA auklėtiniai. Nemažai dėmesio jis skyrė ir LKA ryšiams ir bendradarbiavimui su kitomis Lietuvos bei užsienio aukštosiomis mokyklomis, mokymo proceso ir kariūnų profesinio parengimo tobulinimo klausimams, studentų laisvalaikio organizavimui, tinkamam jų fiziniam pasirengimui, sportiniams pasiekimams.

Pulkininkas priminė, kad LKA itin vertina ir palaiko glaudžius ryšius su studijuojančių kariūnų tėvais bei artimaisiais: čia rengiamos atvirų durų dienos, susitikimai su kraštiečiais, vidurinių mokyklų absolventais, organizuojamos bendros šventės ir pan. Tuo siekiama formuoti objektyvų visuomenės požiūrį į kariūno profesiją, suprantamai kalbėti apie kario profesiją ir jos svarbą. Manoma, kad tik išugdžius abipusį kariūnų ir visuomenės tarpusavio supratimą bei pagarbą, ateityje galėsime turėti pilietišką, patriotišką ir atsakingą visuomenę. Itin svarbią reikšmę tam turėjo šiemet plačiai paminėtas istorinis Žalgirio mūšio jubiliejus, pakvietęs

kraštiečius ir toliau palaikyti glaudžius ryšius, rengti susitikimus su Krašto apsaugos atstovais, LKA dėstytojais bei kitais kariūnais.

Padėkojusi pranešėjams ir apdovanojusi juos gėlėmis, renginio vadovė kalbėti pakvietė PAB Vilniaus anykštėnų sambūrio (VAS) vadovę Rita Virbaliene, kuri nuoširdžiai padėjo Anykščių miesto, Debeikių, Surdegio, Troškūnų ir Svėdasiškių draugijos „Alaušas“ atstovams už aktyvų dalyvavimą bendruose besibaigiančių metų renginiuose, įteikė jiems gėlių. Vėliau buvo aptartas 2011 m. VAS veiklos planas ir kai kurie organizaciniai klausimai.

2011 metų anykštėnų veiklos planuose renginiams patriotine ir istorine tematika taip pat skirta nemažai vietos. Metų pradžioje ketinama apsilankyti Prezidentūroje, Signatarų namuose bendrai pažymėti Lietuvos Nepriklausomybės – vasario 16-osios dieną, Lietuvos banko muziejuje apžiūrėti istorinę „Lietuvos monetų kolekciją“ ir pan.

Kariuomenės dienos šventė Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje baigėsi nuotaikingomis dainomis ir neformaliu, maloniu, kaip moka Vilniaus anykštėnai, kraštiečių bei kariūnų bendravimu prie kavos puodelio, palikdama visiems sambūrio dalyviams daugybę gražių išpūdžių ir prisiminimų.

Vilniaus anykštėnai – Kariuomenės dienos minėjimo dalyviai

Dar vienas žingsnis į aukštųjų technologijų ateitį

Ūkio ministras Dainius Kreivys ir UAB „BOD Group“ vadovas Vidmantas Janulevičius turi ką aptarti

■ Atkelta iš 5 p.

mūsų žmonės galės geriau dirbti ir uždirbti. „Centrotherm Photovoltaics“ tyrimų centre dirbs tik trys vokiečiai, o iš viso bus 300 darbuotojų. Mokytiis į Vokietiją jau išsiuntė tris magistrantus, kurių studijas iš dalies remia Vokietijos vyriausybės fondas, kitą dalį išlaidų apmokame mes. Kvietėme teikti paraiškas inžinieriams medžiagotyriminkams ir technologams, atsiliepė vienas Vilniaus Gedimino technikos universiteto ir du Kauno technologijos universiteto magistrantai, kurie šiuo metu tęsia mokslus Vokietijoje. Tobulintis siųsime ir daugiau savo būsimųjų darbuotojų.

ML. Visada turite naujų planų, esate naujovėmis „degantis“ vadovas. Gamybininkai dažniausiai yra itin pragmatiški, o Jūs neslepiate savo entuziazmo. Ar niekad nenusiviliate, kai geriems sumanymams tenka prasilenkti su gyvenimo realybe?

V. Janulevičius. To būna kiekvieno žmogaus gyvenime: pavargsti nuo gyvenimo tempo, nuolatinio „pramušinėjimo“ lyg ir savaime suprantamų dalykų. Labai vargina, kai atsimuši į neįveikiamą seno mąstymo sieną. Daugeliu atvejų mes, modernių įmonių vadovai, žengiame truputį priekyje, todėl nuolat tenka susidurti su įvairiais biurokratiniais trukdžiais ir barjeriais, daugiausia psichologinio pobūdžio. Jeigu būtų sutvarkyti žemės įstatymai ir statybų reglamentai plyno lauko investicijoms, tada dėl ypatingos svarbos statybos statuso nereikėtų „pramušinėti“ sprendimų.

Visa tai išvargina daugiausia ir pradėd galvoti: kam čia turiu plėšytis, mėginti galva pramušti sieną, jei gali išvažiuoti, įmonę statyti kitoje šalyje ir be didesnio vargo tuos pačius ar net geresnius rezultatus pasiekti... Bet gyventi užsienio šalyje su šeima man būtų visai neįdomu. Noriu gyventi tik savo šalyje ir nelaukiu pensijos: kol būsiu gyvas ir sveikas, noriu dirbti, tegu kartais ir labai nelengvai. Nėra kito pasirinkimo, reikia keisti Lietuvą, kad ji būtų visiems mielesnė, patogesnė ir jaukesnė gyventi. Jeigu mes to nepadarysime, tai kaip reikės gyventi mano dukrai? Ji taip pat atėjo į šios dienos renginį.

ML. Kas šiuo metu, į žemę įkasus naujos įmonės statybos pradžią simbolizuojančią kapsulę, Jums aktualiausia, kelia didžiausią rūpestį?

V. Janulevičius. Svarbu, kad žiema nebūtų labai rūsti, nes reikia lieti pamatus, išeiti iš nulinio ciklo darbų. Paskui surinkinėsime gelžbetonines konstrukcijas ir tokių sunkumų jau nekils. Todėl pageidautina, kad iki vasario nebūtų didesnių šalčių.

ML. Gal pavėlavote su pamatų liejimo ir nulinio ciklo darbais, reikėjo rugsėjį pradėti?

V. Janulevičius. Savivaldybė nesugebėjo greičiau išduoti leidimo statybų pradžiai. Teko derėtis, rinkti parašus, įrodyti būsimos gamybos poveikio aplinkai atitikimą reikalavimams ir daugybę kitų dalykų. Štai visi tie derinimai, įrodinėjimai labiausiai alina, neleidžia atsідėti gerokai sudėtingesniems uždaviniams spręsti. Tad greičiau pradėti statybos darbus tiesiog fiziškai neturėjome galimybių.

3. Saulės energetika – tai sritis, kur lems tik sutelktos pajėgos

Fotoelektrų technologijų ir verslo asociacijos prezidentas prof. Ramutis Simas PETRIKIS atsako į „Mokslo Lietuvos“ klausimus.

Mokslo Lietuva. Tai, ką ligi šiol matydavome reklaminiuose filmukuose apie Visorių informacinių technologijų parko ateitį, jau pradėta praktiškai įgyvendinti. Kaip visa tai vertinate iš mokslo perspektyvos?

R. S. Petrikis. Sakyčiau, kad Lietuvos mokslas neegzistuoja uždaroje erdvėje, nėra atskirtas nuo kitų šalių mokslo, bet yra visa aprėpiantis, integruojantis ir kitų kraštų pažangą. Savo mokslą tik vadiname Lietuvos mokslu. Iš tikrųjų Lietuvos mokslas šiandien yra tas mokslas, kuris gali teikti mūsų šaliai naujus laimėjimus, nešti pažangą ir naudą. Labai daug kalbama apie mūsų mokslo lygį, įvairius kitus dalykus, o juk svarbiausias dalykas – tai mokslo teikiami rezultatai, nauda, efektyvumas. Tai gali būti pažinimą plečiantys fundamentiniai ar technologijų tyrimai, bet galutinis siekis – tos veiklos rezultatyvumas.

Lietuvos mokslininkai turi gerų galimybių glaudžiau bendradarbiauti su kitų šalių mokslu. Esame Europos Sąjungos nariai, tad turime veikti

erdvėje, kurioje yra 500 mln. gyventojų. Lietuvos vardas taip pat šioje Sąjungoje turi rasti jam deramą vietą. Neturime užsidaryti savo siauroje erdvėje ir dejuoti, kad mums neduodama to ir ano, bet privalome atrasti savo galimybes, jas atskleisti ir įgyvendinti. Turime visas teises prielaidas toms galimybėms įgyvendinti, bet tam reikia aktyvumo, veiklos ir bendradarbiavimo su partneriais. Saulės energetika kaip tik yra labai geras pavyzdys, kur pavienis mokslininkas ir verslininkas nieko negali padaryti. Tai sritis, kur reikalingos integruotos pajėgos. Labai gerai, kad pradėjome bendradarbiauti su Vokietijos partneriais. Turime bendromis jėgomis atlikti mokslinius tyrimus, kurti ir diegti naujas technologijas. Neturime užsidaryti savo kiaute, bet privalome integruotis į tarptautines programas, imtis bendrų problemų gvildinimo.

ML. Šiandien jau esame pakankamai atviri pasauliui?

R. S. Petrikis. Toli gražu ne. Tam tikri globalizacijos aspektai mus baugina. Iš dalies tai suprantama.

ML. Visos pasaulio valstybės stengiasi apsaugoti savo interesus – ūkinius, gamybinius, ekonominius, politinius, taip pat ir mokslinius. Tai visai natūralu. Ir tie interesai ginami ne visada atvira ir skaidria būdais. Veikti šioje atviroje erdvėje mes neturime lygių galimybių, esame ne tos svorio kategorijos.

R. S. Petrikis. Todėl mes ir turime apčiuopti, atrasti tas svorio kategorijas, kuriose esame stiprūs. Lietuvos krepšininkai sugebėjo savo vietą rasti pasaulinėje šios sporto šakos erdvėje. Taip pat ir moksle turime telkti savo pastangas ten, kur galime pasireikšti.

ML. Pradėtoji statyti saulės elementų gamybos įmonė su mokslinių tyrimų

aktyvumo, turime savęs paklausti: ką aš asmeniškai padariau, kad panašūs procesai vyktų ir kitoje Lietuvos vietoje? Juk dažniausiai daug kalbama, skundžiamasi, ieškoma kaltų, bet reikalai nejuda. Galiu sutikti, kad pasaulinė krizė sujaukė daugelį planų, sukėlė problemų, bet kito kelio nėra, tik imti ir daryti, veikti.

ML. Valdininkų nerangumas, noras ne žmogui padėti, bet siekti savų tikslų, nepatiklumas vertinant kiekvieną žmogų, pats psichologinis klimatas šalyje yra ta nepalanki erdvė, kurioje net ir iniciatyviems, veikliems žmonėms nusvyra rankos. Bet gal Jūs viso to nejaučiate?

R. S. Petrikis. Net ir labai gerai jaučiu, nes kone kas dieną susiduriu. Šios lietuviško mentaliteto ypatybės neskatina žmonių aktyvumo, inovatyvumo ir noro gerinti aplinką, kurią mes vis dėlto saulės elementų gamyboje bandome keisti. Šiame pokalbyje iškeltos problemos per dieną kitą negali būti išspręstos, bet nieko kito nelieta, tik kantriai jas spręsti. Į savo darbo vietas nepasikviesime kito mentaliteto žmonių, turėsime dirbti su tais, kurie yra šalia mūsų. Ne burbėti, bet veikti, daryti. Būna, kad kartais patys prisigalvojame ir tų nesamų problemų, nenorėdami ar neįstengdami imtis veiklos.

ML. Ar moksle tokių nerangumo pavyzdžių pastebite?

R. S. Petrikis. Net daugiau nei reikėtų. Esama pavydo, nenoro pripažinti kolegų iniciatyvų. Kolega ėmėsi naujos veiklos, tai vietoj paskatinimo

kurių mes, lietuviai, kažkodėl nesugebėjome išsiugdyti.

ML. Tai kaip tą savo savastį keisti?

R. S. Petrikis. Tik mes patys, o ne kas kitas iš šalies galime pakeisti. Gal kas vakarą, po visų darbų turėtume sau užduoti klausimą: ką šiandien padariau, kad nuo rytdienos geriau gyventume? Mums stinga pilietiškumo, jo niekada gal ir neturėjome, bet jį reikia sukurti. Todėl į valdžią ir renkame ne pačius atsakingiausius politikus. Turime aiškiai įvardyti savo blogas savybes, silpnyles ir nebijoti keistis.

ML. Juk turime nemažai naujų maštančių verslo atstovų pavyzdžių.

R. S. Petrikis. Kad ir kolega „BOD Group“ įmonių grupės vadovas Vidmantas Janulevičius, šios statomos naujos įmonės vadovas. Manau, kad tai šiuolaikiškai mąstantis vadovas. Kaip ir kiekvieno verslininko veiklos siekis yra pelnas, kurio siekti galima įvairiais būdais. Bet tai, ką dabar daro V. Janulevičius, tai naujas žingsnis Lietuvos pramonėje. Kuriama nauja pramonės šaka, bus panaudotos visai naujos technologijos, siekiama verslo ir mokslo integracijos. Tai labai perspektyvus ir gražus siekis. Pagaliau viso to reikia siekti taip, kad būtų įdomu gyventi. Štai kodėl ši diena mums visiems yra didelė šventė.

ML. Štai su šia švente Jus sveikindamas linkiu, kad tokių švenčių mūsų gyvenime būtų kuo daugiau.

R. S. Petrikis. Aš „Mokslo Lietuvai“ noriu palinkėti, kad ir toliau dirbtumėte tą tegu ir ne visada matomą ir vertinamą, bet be galo svarbų ir reikalingą darbą. Kai

Fotoelektrų technologijų ir verslo asociacijos prezidentas prof. Ramutis Simas Petrikis ir šios asociacijos inovacijų ekspertas Paulius Zaicevas

ką girdime? Jam nieko neišdegs, nesąmonė, jis sukčius... Ar matėte lietuvių literatūroje optimistinių kūrinių? Visur vargas, nesėkmės, bėdos ir nieko šviesaus.

ML. Tauta netekusi elito, aristokratiško dvasios polėkio.

R. S. Petrikis. Ypač Antrasis pasaulinis karas sunaikino arba į Vakarus privertė pasitraukti aktyviausią tautos dalį, o nauja karta kilo nuo žagrės, auklėta socializmo dvasia. Rezultato pasekmes jaučiame visose veiklos srityse. Subyrėjus Sovietų Sąjungai juk ir Suomija patyrė didžiulę bedarbių, ekonominio gyvenimo sunkumus, bet per 20 metų iš tų sunkumų ne tik išbrido, bet ir pasiekė nepaprastai aukštą gyvenimo lygį. Kokios suomių mentaliteto ypatybės padėjo? Tos ypatybės,

paskaitau „Mokslo Lietuvą“, nuoširdžiai džiaugiuosi, kad pastebite, aprašote, iškeliate tokius gražius dalykus, kuriuos ne dažnai randu kituose spaudiniuose. Man labai džiugu, kad tokių leidinių Lietuvoje dar yra, nepasiduodančių šou pramogoms. Šioje vertybės praradusioje kultūroje labai svarbu, kad dar būtų, kas gina tikrąsias vertybes.

ML. Mums be galo brangūs šie Jūsų žodžiai, nes jau ne vieni metai „Mokslo Lietuva“ kai kam labai kliūva, esame dažniausiai neteisingos ir neobjektyvios kritikos tam tikrų jėgų taikiny.

R. S. Petrikis. Vieni kitus turime palaikyti, jeigu žmogus juda, kruta, kažką daro, tai visada jį reikia palaikyti. Aš laikaus šio principo. Darykime tai drauge sutelkę jėgas.

Gediminas Zemlickas

Historius – lituanistinių mokslo tyrimų ir paveldo infrastruktūrų tinklas

Doc. dr. Rimvydas LAUŽIKAS
Vilniaus universitetas
Komunikacijos fakultetas

Paveldo ir mokslo duomenų skaitmeninimas šiuolaikinėje Lietuvoje yra populiari tema. Šioje erdvėje dirba vis daugiau žmonių, skiriamos didelės lėšos, įgyjama daug techninės bei programinės įrangos. Tai laikas, kai jau galime pažvelgti atgal ir pamąstyti apie strategines raidos kryptis. Šio straipsnio objektas yra skaitmeninės infrastruktūros, straipsnio tikslas – pristatyti nacionalinio paveldo ir lituanistinių mokslinių tyrimų infrastruktūrų tinklo idėją, pagrįsti jos reikalingumą, nurodyti galimas plėtros kryptis ir priemones.

Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimas jau baigia skaičiuoti bene antrą dešimtmetį. Ištakomis galime laikyti 1992 m. pradėtą kurti Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos elektroninį katalogą, vėliau 1993 m. pristatytas Eugenijaus Jovaišos ir Mariaus Jovaišos programas „Dangus“ ir „Archeologo darbo kamputis“; 1997 m. – Kultūros vertybių apsaugos departamento (dab. Kultūros paveldo departamentas) duomenų bazę „Archeologiniai tyrimai Lietuvoje“; 1999 m. – Kultūros paveldo centro – „Voruta“; nuo 2003 m. – mokslo institutų konsorciumo informacinė sistema „Aruodai“, nuo 2005 m. – Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos informacinė sistema „ePaveldas“. Šiuo metu galime suskaičiuoti daugiau nei 30 skirtingų duomenų bazių ir informacinių sistemų, kurios skirtos paveldui ir lituanistinių tyrimų duomenims. Nuo pat skaitmeninimo pradžios programos, duomenų bazės, informacinės sistemos kūrė labai skirtingos institucijos, net privati asmenys, kurie tarpusavyje nekoordinavo veiklos, retai naudojo kokius nors standartus. Standartizacijos požiūriu išimtimi galime laikyti Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos projektus, kurie nuo pat pradžių buvo griežtai standartizuoti. Tai vyko todėl, kad informacijos standartizavimo srityje bibliotekų sektorius, apskritai, buvo ir yra gerokai toliau pažengęs nei kiti sektoriai. Dar vienas paveldo ir lituanistinių tyrimų problemų šaltinis Lietuvoje yra tai, kad šie mokslai, mokslo institucijos ir jų infrastruktūros yra kuruojami Švietimo ir mokslo ministerijos, o atminties institucijos ir svarbiausių lituanistinių tyrimų šaltinių (paveldo) informacinės infrastruktūros – Kultūros ministerijos. Abu minėti sektoriai

Historius

Lituanistinių mokslo tyrimų ir paveldo infrastruktūrų tinklas

(mokslo ir kultūros) turi skirtingus skaitmeninimo poreikius, požiūrius ir tradicijas.

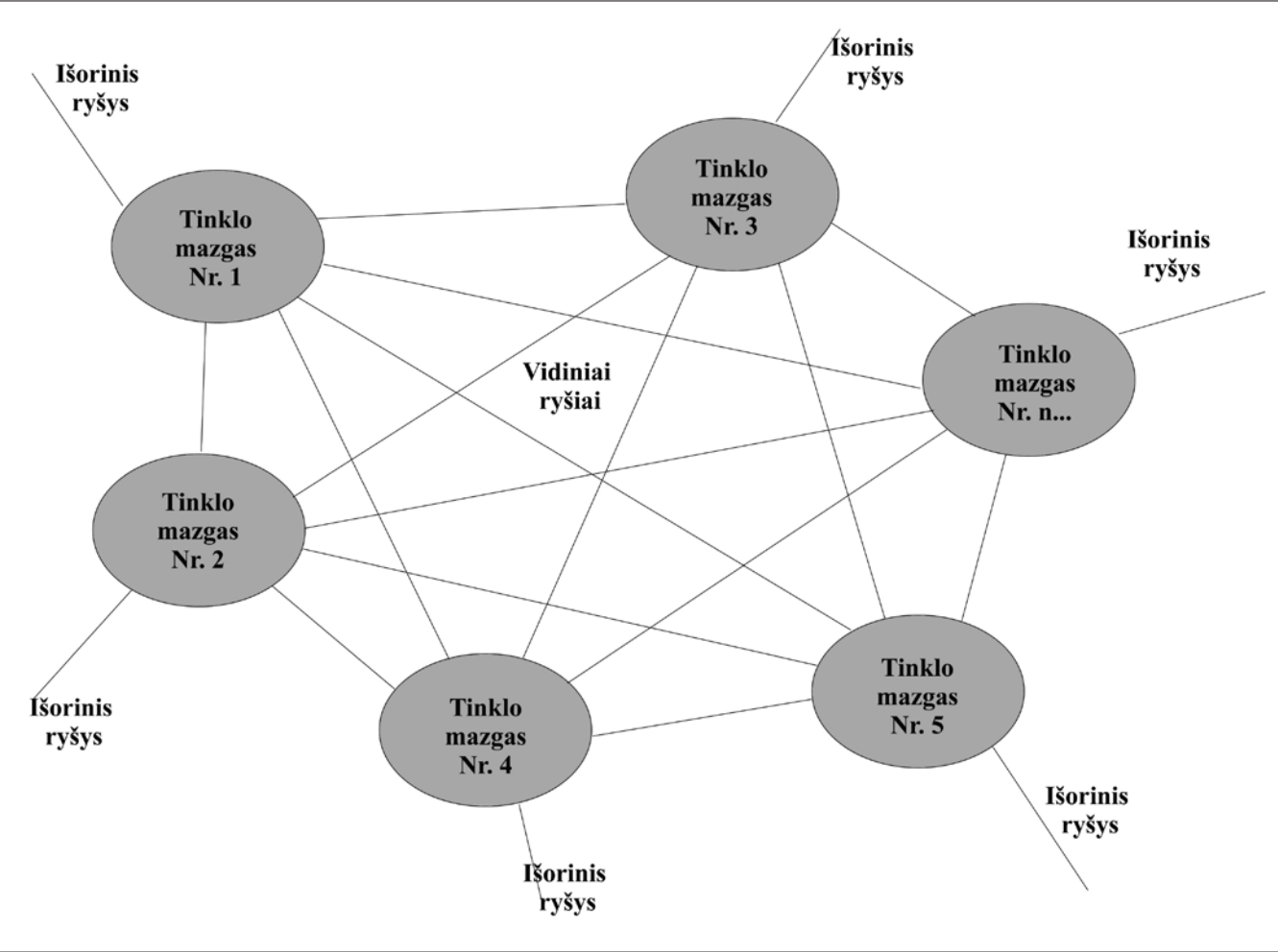
2010 metais Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas kartu su partneriais (Lietuvių literatūros ir

torius“ yra seniausias žinomas istoriko įvardinimas lietuvių kalba, užfiksuotas Volfenbiutelio (Wolfenbüttelio) postilėje, 1573 m. Projekto tikslas yra atlikti parengiamąsias veiklas (projektavimo fazę), nacio-

diją (viešojo pirkimo būdu perkama paslauga); atlikti Europinės panašių infrastruktūrų kūrimo patirties ir lietuviško tinklo paneuropinių ir pasaulinių sąsajų analizę ir parengti Lituanistinių mokslo tyrimų ir

mis infrastruktūromis. Valdomos infrastruktūros liks institucijų nuosavybe, tačiau, besijungdamos į tinklą institucijos išsipareigos bendrai dalintis turimomis, tinklui priskirtomis informacinėmis bei technologinėmis infrastruktūromis, ištekliais bei informacija, mainais gaudamos strategiškai orientuotą finansavimą šių infrastruktūrų plėtrai. Visi tinklo mazgai bus susiję vienas su kitu tiesioginiais vidiniais ryšiais. Kiekvienas tinklo mazgas atskirai (o per jį ir visas tinklas) išoriniais ryšiais bus susijęs su kitų mokslo sričių infrastruktūrų tinklais ir su kitais nacionaliniais ir tarptautiniais infrastruktūrų tinklais. Kuriama infrastruktūra puikiai derės su jau esamomis, nes HISTORIUS – tai tinklas, jungiantis jau esamas infrastruktūras, užtikrinantis bendrą standartų, informacijos techninių ir technologinių priemonių naudojimą, bendrą paiešką ir strategiškai orientuotą bendrą plėtrą. Identiškų tokio tinklo pavyzdžių neturime, bet panašiais principais vadovaujantis veikia Jungtinės Karalystės „Art and Humanities Data Service“, Australijos „Australian e-Humanities Gateway“, JAV „H-net“, „Humanities Research Network“, tarptautiniai „Europeana“, kuriame DARIAH, CLARIN ir kiti tinklai.

Kuriamas Lituanistinių mokslo tyrimų ir paveldo infrastruktūrų tinklas HISTORIUS sumažins aukščiau išdėstytų paveldo ir lituanistinių tyrimų duomenų skaitmeninimo problemų poveikį. Svarbiausios investicijos kuriant tinklą turėtų būti skiriamos bendrų duomenų standartų ir bendros paieškos kūrimui, lituanistinių mokslo ir studijų institucijų bendroms infrastruktūroms plėsti ir jų paveldo ištekliais skaitmeninti, koordinuojant sistemų kūrimą ir plėtrą su Kultūros ministerijos kuruojama e-Paveldo infrastruktūros plėtra. Galime manyti, kad HISTORIUS yra potencialus tarptautinių tinklų: „Europeana“, DARIAH, CLARIN būsimasis narys. HISTORIUS įgyvendinimo metu bus pirmą kartą Lietuvoje sukurtas paveldo ir lituanistinių tyrimų mokslo institucijų ir atminties institucijų infrastruktūrų tinklas, suburtas aukščiausio lygmens specialistų kolektyvas, galintis toliau strategiškai plėtoti paveldo ir lituanistinių mokslo tyrimų infrastruktūras. Infrastruktūrų, žmogiškųjų išteklių, finansų vienijimas ir strateginis valdymas, technologinių, skaitmeninių priemonių naudojimo plėtra turi sukurti sąlygas proveržiui paveldo ir lituanistiniuose tyrimuose Lietuvoje bei praktinėje atminties institucijų veikloje.

HISTORIUS tinklo schema

tautosakos institutu ir Lietuvos istorijos institutu) pradėjo įgyvendinti Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Lituanistinių mokslo tyrimų ir paveldo infrastruktūrų tinklo kūrimas: projektavimo fazė“ (akronimas – HISTORIUS-P). Akronimui pasirinktas žodis „his-

naliniam Lituanistinių mokslo tyrimų ir paveldo infrastruktūrų tinklui sukurti. Tiksliau, parengti techninę užduotį Lituanistinių mokslo tyrimų ir paveldo infrastruktūrų tinklo galimybių studijai; parengti Lituanistinių mokslo tyrimų ir paveldo infrastruktūrų tinklo galimybių stu-

paveldo infrastruktūrų tinklo prototipo modelį, jį aprašyti tinklo specifikacijos būdu.

Infrastruktūrų tinklas turi būti organizuojamas per tinklo mazgus, kurių kiekvieną sudarys konkre- ti institucija su savo valdomomis informacinėmis ir technologinė-

2009 tinklo idėja	2010 birželis laimėtas projektas HISTORIUS-P	2011 rugpjūtis galimybių studija	2012-2020 tinklo sukūrimas, tinklo palaikymas
2010 balandis teigiamas tarptautinis idėjos įvertinimas	2010 lapkritis galimybių studijos techninė užduotis	2011 lapkritis tinklo modelis, specifikacija	

Tinklo kūrimo laiko grafikas

Nesuvokiami atrankos kriterijai (edukologai *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje*)

Regina NORKEVIČIENĖ

„Mokslo Lietuvoje“ diskutuojama dėl dabar leidžiamoje enciklopedijoje skelbiamų biogramų atrankos. Natūralu: vieni leidinį vertina vienu aspektu, kiti – kitu, tačiau enciklopedija visuotinė, tad požiūriai į ją teisėtai skirtingi.

Jau nuo pirmųjų tomų man, edukologei, kelia nuostabą sunkiai suvokiami mūsų srities – edukologijos, dalykų didaktikos specialistų atrankos kriterijai. Kuo daugiau tomų išleidžiama, tuo atranka atrodo sunkiau suprantama.

Svarbiausi asmenys visoje mokyimo sistemoje, be abejo, mokytojai. Apsidžiaugiau, kad enciklopedijos sudarytojai jų nepamiršo: pirmuosiuose puslapiuose žinomos lituanistės Laimos Abraitytės biograma. Vartau tolimesnius toms, veltui ieškau, pvz., Bronės Katinienės – taip pat lituanistės, išugdžiusios didelį būrį žymių mūsų kultūros žmonių, parašiusios daugybę reikšmingų straipsnių, kūrusias mokomuosius filmus apie rašytojus, dirbusios universitete, su studentais sukaupusios kalnus medžiagos mokyklos istorijai. Be to, talentingos memuaristės, knygos apie A. Vienuolį autorės. Deja, okupacijos metais pedagogai lituanistai buvo įtartini režimui, o ne apdovanojimui verti. Nutyliami ir kiti žymūs mokytojai. Tikuosi, nebus pamiršti bent alfabeto gale esantys reikšmingų knygų, vadovėlių autoriai (pvz., Jūratė Sirtautienė, Rapolas Šaltenis, Nijolė Šervenikaitė, Juozas Tarvydas, Antanas Zabotka ir kt.).

Gerai akademinė visuomenei žinomi vyresnės kartos bendrosios pedagogikos specialistai. Enciklopedijoje jie yra ir turi būti. Iš dabartinės kartos mokslininkų natūralus atrankos kriterijus – habilituoti daktarai, profesoriai. Tačiau šis kriterijus taikomas ne visiems, ypač dalykų didaktikos specialistams. Seniai habilitacinius darbus apgynusios profesorės, pvz., Danutė Klumbytė, Albina Katinienė, pirmoji dirbusi Šiaulių universitete, antroji – Pedagogikos institute, vėliau Vilniaus pedagoginiame universitete. Kodėl? Neradau prof. habil. dr. Algirdo Ažubalio ir kt. Gal nespėta: vėliau apgynė disertacijas, gavo mokslinius laipsnius? Taigi ir šis kriterijus – įtraukti į enciklopediją habilituotus daktarus, profesorius – neišlaikytas.

Dar sunkiau suvokiami kriterijai atrenkant nehabilituotus daktarus docentus (vadintus kandidatais). Antai šviesaus atminimo kalbos didaktikos specialistai Pranas Gailiūnas ir Ignas Jurkonis, panašios biografijos, išleidę panašaus lygio darbų, tačiau pirmojo biograma yra, antrojo – nėra. Taip pat dvi Vilniaus pedagoginio universiteto docentės – žymi kalbos didaktė, daugelio darbų autorė įtraukta, o literatūros didaktė pamiršta. Tad galvoti, jog vienos aukštosios mokyklos buvo

atidesnės savo mokslininkams, kitos abejingesnės – vėl netikslinga. Lemia kažkokie atsiktinimai.

Gerai pažįstu buvusį Pedagogikos mokslinio tyrimo institutą (dabar daugelį kartų pavadinimus keitęs centras). Septintuoju–devintuoju XX a. dešimtmėčiais šioje įstaigoje subrendo daug edukologijos mokslininkų, dalykų didaktikos specialistų, dirbusių aukštosiose mokyklose, šiame institute, ruošusių programas, vadovėlius Lietuvos mokyklai, pagal galimybes siekusių išsaugoti, įtvirtinti būtent lietuvišką mokyklą, nors apie tai viešai prabilta tik atkuriant nepriklausomybę. Nepaminėta doc. dr. Laima Jakubauskienė, sukūrusi originalią gimtosios kalbos pradinio mokymo sistemą. Nepelnytai užmirštas Leonas Gedvilas, taip pat kalbos mokymo programų bei vadovėlių autorius. Dabar skaudžiai apgailestauju, kad labai smukęs mokinių raštingumas, gimtosios kalbos mokėjimo lygis. Turbūt nereikėjo griauti pagrindų, laiko patikrintos sistemos. Revoliucija, kurią vykdė žemesnės kvalifikacijos žmonės, gerai nesuvokė integracijos pagrindų, šalia kitų veiksmų, daug pakenkė raštingumo lygiui. Tik vargu ar jie patys tai suvokia.

Buvo Pedagogikos institute ir kitų dalykų didaktikos specialistų, daug nusipelnusių Lietuvos mokyklai. Antai doc. dr. Zenonas Marcinkevičius, kūręs Lietuvos mokyklai muzikos mokymo programas ir vadovėlius, diegęs etninės muzikos tradicijas; dr. Vytautas Januškevičius – originalių vokiečių kalbos programų bei vadovėlių autorius; šviesaus atminimo dr. Stasys Molis, siekęs kurti Lietuvos mokyklai gamtos mokslo programas. Jo vadovėliai buvo verčiami ir į užsienio šalių kalbas. Kaip džiaugdavosi kolega Stasys, vadovėliui radęs tinkamą sakmę, originalų gamtos garsų pamėgdžiojimą, kaip prašydavo lituanistų jam padėti. Ar tai ne tas pats siekimas išsaugoti tautinę mokyklą, vėliau keletą metų garsiai deklaruotą ir greitai užmirštą? Daug vertingų darbų yra palikusi, daug knygų išleidusi šviesaus atminimo dr. Apolonia Paurienė, prof. Jono Laužiko mokinė, deja, išdrįsusi kritiškai vertinti kai kuriuos mokyklų pertvarkos aspektus ir, kaip daugelis bandžiusių reikšti kiek kritišką nuomonę, patekusi į pertvarkos „strategų“ nemalonę.

Enciklopedijoje yra aprašyti vos keli Pedagogikos institute dirbę, daktaro laipsnį turėję reikšmingų knygų bei vadovėlių autoriai, tačiau juos pristatė ne dabartinė įstaiga, laikanti save instituto darbo tęsėja, o kiti asmenys, kitos įstaigos bei organizacijos.

Skaitant atskirų asmenų biogramas, kyla ir kitokių palyginimų. Literatūrologai, istorikai, panašiu lygiu reiškėsi savo srityse, kažkodėl labiau nusipelnė dėmesio negu edukologai. Labai gerbiu doc. dr. Juozo Jasaičio atminimą, esu susipažinusi su jo mokslo

darbais, beletristika. Džiaugiuos, kad jis deramai pristatomas. Taip pat gerbiu ir doc. dr. Teresės Bukauskienės atminimą. Norisi sugretinti šių dviejų iškilų asmenybių veiklą: panašiu laiku gimę, mokytojavę, gynę disertacijas lituanistai. Pirmasis – apie G. Bitę-Petkevičaitę literatę, antroji – apie Bitę pedagogę, vėliau skelbę reikšmingų darbų iš savo srities (ypač svarbi T. Bukauskienės studija „Literatūros mokymo istorija (iki 1940 m.)“), grožinės kūrybos. Deja, T. Bukauskienė – edukologė – enciklopedijoje neminama.

Dar labiau nustebau neradusi enciklopedijoje edukologės dr. Almos Gudonytės, daug dešimtmečių dirbusios Pedagogikos institute, išleidusios keletą knygų. Aišku tai, kad centras, laikantis save instituto istorijos tęsėju, neprisimena tų, kurie dirbo iki drastiško instituto griovimo. Tačiau antras dr. A. Gudonytės veiklos etapas kitoje srityje prasidėjo atkūrus nepriklausomybę. Jos didžiulio darbo rezultatas – Marijos ir Jurgio Šlapelių muziejaus įsteigimas. Prie šio muziejaus, nuoširdžiai dr. A. Gudonytės globojamos, šliejosi daug visuomeninių organizacijų, puoselėjusių lietuvių identitetą, etninę kultūrą. Čia vyko knygų pristatymai, žymių žmonių jubiliejai, parodos. Du dešimtmečius, iki pat dr. A. Gudonytės mirties, šis muziejus – ryškus mūsų kultūros židiny. Ir kaip enciklopedijos rengėjai galėjo viso to nepastebėti?

Skaitant biogramas kyla dar viena abejonė – kažkodėl labiau vertinami JAV, kitose užsienio šalyse dirbę lietuviai mokslininkai. Apgynę disertaciją, paskelbę keletą straipsnių, jie nusipelnė enciklopedijos dėmesio. Lietuvoje gyvenę mokslininkai, ypač edukologai, apgynę disertaciją, paskelbę keletą knygų, to dėmesio nesulaukia. Svetingumas – gera ypatybė, teisingumas – ne blogesnė.

Perskaičius enciklopedijos mokslinės redakcinės tarybos, straipsnių autorių, recenzentų pavardes, edukologijoje gerai žinomas ir negirdėtas, nelengva apčiuopti visą mokslo sritį vienijantį, pagrindines jo šakas apimančią edukologų branduolį, atstovaujantį žymiausioms mokslo bei mokymo įstaigoms. Gal būtent tai trukdė suformuoti aiškesnius atrankos kriterijus, jais vadovaujantis sudaryti vardyną, išvengti daugelio nepsiziūrėjimų, atsiktinumo. Dabar, deja, kai kurios sritys, ypač dalykų didaktika, netgi kažkada labai reikšmingos įstaigos liko už dėmesio ribų.

Enciklopedija – visuotinė, tad iš jos tikimasi, jog bus apimtos visos Lietuvos kultūros sritys. Deramu lygiu jas reprezentuoti labai sudėtinga, o ginti savos specialybės teises – natūralu.

P. S.
Pratęsiant A. Ruzgo („Mokslo Lietuva“, 2010 11 04, Nr. 19, p. 11) mintis apie rezistentus: ar Panevėžio apylinkių partizanų vadas J. Šomka – Čerčilis įtrauktas į tolimesnius toms? Jeigu ne – mielai prisidėčiau paruošiant jo biogramą.

Lietuvos laisvinimas Vakaruose 1940–1975 m.

2002 m. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras išleido 318 puslapių monografiją „Lietuvos laisvės byla Vakaruose 1975–1990“*, kurią doc. dr. Juozas Banionis kukliai įvardijo *Istorinė apžvalga* (apie ją rašyta laikraštyje „Mokslo Lietuva“, 2003, Sausio 23 – vasario 6, Nr. 2., p. 9).

Džiugu, kad J. Banionis nenutraukė Lietuvos laisvės bylos tyrimų: šia tematika mokslo leidiniuose ir toliau buvo spausdinami darbai, kurie per aštuonerius metus išaugo iki naujos monografijos – tos pačios *Lietuvos laisvės bylos* tyrinėjimo ankstesniame laikotarpyje, t. y. 1940–1975 m., tačiau kiek kitokiu – Lietuvos laisvinimo aspektu.

Naują monografiją sudaro keturi skyriai, kuriuose apžvelgiami atskiri dešimtmečiai: penktas, šeštas, septintas (šiam dešimtmetyje sustiprėjęs ir vieningas laisvinimas jau tapo Lietuvos laisvinimo sąjūdžiu) ir paskutinis – nuo detanto politikos įsigalėjimo iki Helsinkio akto.

I-jame skyriuje (35–122 p.), skirtame penktajam dešimtmėčiui, detalizuojamas laisvinimo akcijos kilimas ir aktyvėjimas; II-jame (123–212 p.), skirtame šeštajam dešimtmėčiui, nagrinėjamos Lietuvos laisvinimo Vakaruose idėjos ir darbai; III-jame (213–288 p.), apimančiame septintąjį dešimtmetį, atskleidžiamas naujosios kartos telkimas Vakaruose Lietuvos laisvinimui; IV-jame skyriuje (289–336 p.) tyrinėjamas Lietuvos laisvinimas Vakaruose įsigalint detanto politikai (1970–1975 m.).

Siekdamas užsibrėžto tikslo J. Banionis įvardina keturias pagrindines Lietuvos laisvinimo sąjūdžio Vakaruose politinę veiklą užsiimančias organizacijas: ALT'os, VLIK'o, PLB ir LLK.

* Banionis Juozas. Lietuvos laisvinimas Vakaruose 1940 – 1975. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. 2010. 492 p.

Tačiau svarbus laisvinimo dalyvis, nepriklausomai Lietuvos Respublikai atstovaujanti LDT (Lietuvos diplomatinė tarnyba), minima tik sąsąj su įvardintomis organizacijomis kontekste (šia tematika jau parašyti darbai).

Minėtos organizacijos atstovavo laisvajai lietuvių – tai patriotiškai nusiteikusi išeivijos dalis: „autorius, norėdamas pabrėžti visų lietuvių, gyvenančių Vakaruose ir įsitraukusių į politinę veiklą, patriotinę dalį, t. y. tuos, kurie buvo palankiai nusiteikę Lietuvos valstybės Nepriklausomybės ir laisvės reikalams ir apibūdino kaip laisvają lietuvių. Sovietai juos vadindavo nacionalistine emigracija“ (24 p.).

J. Banionis išryškina ALT'os, VLIK'o, PLB ir LLK laisvinimo veikloje svarbiausias apraiškas, parodo kiekvienos iš šių organizacijų nuopelnus ginant Lietuvos laisvės bylą, atskleidžia laisvinimo dalyvių siekius vienyti jėgas liudijant Vakaruose esantį laisvinimo sąjūdį bei aptaria bendrus baltiečių išeivijos žygius (lietuvių, latvių ir estų) laisvinant Baltijos kraštus.

Monografijos tekstą papildė ir praplečia nuotraukos (jų yra 50) bei 21 dokumento faksimilė.

Tiriamos temos rezultatai pateikti išsamiose monografijos išvadose (337–345 p.).

Svarbią ir reikšmingą vietą monografijoje atlieka priedai: tai 29 nepublikuoti dokumentai iš įvairių Lietuvos centrinio valstybės archyvo fondų bei 7 svarbiuose leidiniuose publikuoti dokumentai (346–428 p.).

Besidomintys Lietuvos laisvinimo organizacijų ALT'os, VLIK'o, PLB, LLK, t. y. pagrindinių keturių veiksmų Vakaruose veikla, gali ją chronologiškai detalizuoti šių organizacijų politinės veiklos santraukos užfiksuotose lentelėse (429–438 p.).

J. Banionio tyrinėjimų dėka turime plačią Lietuvos laisvės bylos panoramą: nuo 1975 m. iki 1990 m. (Atgimimo, kovo 11 d. Nepriklausomybės paskelbimo) Lietuvos atžvilgiu pasikeičia išeivijos tikslai: Nepriklausomybės išlaikymas tampa būtinybe.

Su svarbiausiais J. Banionio teiginiais galės susipažinti ir užsienio šalių mokslininkai, mokantys anglų ar rusų kalbas – reziumė parašytos minėtomis kalbomis (449–461 ir 462–475 p.).

Itin svarbu, kad monografija išleista svarbiais *Lietuvos laisvės bylai* metais – minint 70-metį. Tai puiki mokslininko dovana visiems kovojusiems dėl Lietuvos ir tiems, kuriems svarbi Lietuvos laisvės byla.

J. Banionio monografija „Lietuvos laisvinimas Vakaruose 1940–1975 m.“ reikšmingai papildys Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro leidinius.

Dr. Aldona Vasiliauskienė

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistės Živilė Račkauskienė, Eglė Nešukaitytė
Dizainerė Giedrė Sperskaitė

Patarėjai: Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius,
Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://moksloplus.lt/mokslo-lietuva>
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://moksloplus.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius
Tiražas 550 egz.